

Linnéuniversitetet

Kalmar Växjö

Examensarbete

Bibliotekets neutrala roll och demokratiska etos

Folkbibliotekarier om inköp och urval av politiskt kontroversiellt material

Författare: Matilda Runnerstam

och Sebastian Syrjäläinen

Handledare: Arwid Lund

Examinator: Joacim Hansson

Termin: VT18

Ämne: Biblioteks- och informationsvetenskap

Nivå: Grundnivå

Kurskod: 2BO01E

Abstract

The aim of this study is to examine the neutral position of the public libraries in correlations to their including and democratic standards while managing political controversial material that can be viewed as xenophobic. The libraries aim is to work towards information availability to all and enabling the societal right to form an opinion. They're an open arena for the democratic society with a strong sense of inclusion. But what happens when an opinion that is of xenophobic character speaks up? This material can put societal groups in discomfort. The study aims to find the tension in where does the public library stand in the tension of the neutral and political ethos, as well as what are the difficulties they can come to face? The data was gathered through the use of semi-structured interviews with five public librarians at five libraries located around the southern part of Sweden. New institutional theory is the theory of choice since it focuses on how the institutionalized organization relates to the surrounding world. The library should be neutral and objective while evaluating information, but the study shows that there's been ramifications to librarians' evaluation and decision-making due to an opinion that adheres to human values. A selection must be made, the quality of the work should be the focus, not personal values. The discussion has shown that libraries institutional structure can be a product by a higher organization. At the same time, pressure is being put on the library from the society from all types of angles. This is a balancing act; the libraries adhere to the bylaws that they must follow. The bylaws in question are the library act but also the libraries self constructed media plans. But the core of it all lies in how the libraries express themselves during the evaluation and purchasing of material.

Nyckelord

Kontroversiellt, material, politiskt, litteratur, neutralitet, demokratiskt etos, demokrati, urval, inköp, justitieombudsman, JO, urvalsarbete, isomorfism.

Tack

Vi vill tacka de bibliotekarier som medverkat i denna studie, utan er hade denna undersökning inte varit möjlig. Vi vill också tacka vår handledare, Arwid Lund, som väglett oss i detta arbete genom konstruktiv kritik och goda råd. Vi vill också ge ett speciellt tack till Sofia som har stöttat oss och varit till stor hjälp under slutskedet av arbetet. Slutligen vill vi tacka våra vänner, familj och varann för att ha varit ett gott stöd under skrivandet.

Innehåll

1 Inledning	1
1.1 Bakgrund	3
1.2 Problemformulering	5
1.3 Syfte	5
1.4 Frågeställning	5
1.5 Disposition	5
1.6 Begreppsbeskrivning	6
2 Tidigare forskning	7
2.1 Neutralitet och demokrati	7
2.1.1 Neutralitet i samband med rasism	7
2.1.2 Neutralitet utifrån ett normkritiskt perspektiv	7
2.1.3 Neutralitet som en form av politisk aktivism	8
2.1.4 Neutralitet och demokrati under kris	9
2.1.5 Etos, det praktiska och utvecklingen/inkluderandet av bibliotekslagen	9
2.2 Urval och inköp	10
2.2.1 Ett mångkulturellt urval, vikten av bibliotek för användare med invandrarbakgrund	10
2.2.2 Censur kontra intellektuell frihet	10
3 Teori	12
3.1 Teoretiskt Ramverk	12
4 Metod	15
4.1 Utformning av intervjuguide	15
4.2 Insamling av data	15
4.3 Avgränsning och etiska aspekter	16
4.4 Analysmetod	16
5 Resultat	18
5.1 Presentation av informanterna	18
5.2 Bibliotekens medieplaner och policy	18
5.3 Neutralt förhållningssätt	20
5.4 Förhållningssätt gentemot politiskt kontroversiellt material och det demokratiska etoset	22
5.5 Arbetsätt gällande inköp av politiskt kontroversiellt media	25
5.6 Tidningar och tidskrifter	28
5.7 Förlagens pålitlighet	28
6 Analys	30
6.1 Hur förhåller sig bibliotekarierna neutralt till inköp av politiskt kontroversiell media?	30
6.2 Hur förhåller sig biblioteket till inköp och urval av politiskt kontroversiell media som går emot bibliotekets demokratiska etos?	32
7 Diskussion och slutsats	35

7.1 Hur förhåller biblioteket till spänningen mellan det neutrala och det politiska etoset? _____	35
7.1.1 <i>Kontroversiell litteratur i samband med demokratibegreppet</i> _____	35
7.1.2 <i>Bibliotekets etos kontra lagar</i> _____	37
7.1.3 <i>Granskandet av den egna tolkningen av bibliotekslagen</i> _____	39
7.1.4 <i>Kvalitet och kriterier</i> _____	40
7.1.5 <i>Personliga värderingar</i> _____	41
7.2 Metoddiskussion _____	43
7.3 Teoridiskussion _____	44
7.4 Slutsats _____	44
7.4.1 <i>Hur förhåller sig bibliotekarierna neutralt till inköp av politiskt kontroversiell media?</i> _____	44
7.4.2 <i>Hur förhåller sig biblioteket till inköp och urval av politiskt kontroversiell media som går emot bibliotekets demokratiska etos?</i> _____	45
7.4.3 <i>Hur förhåller sig biblioteket till spänningen mellan det neutrala och det politiska etoset?</i> _____	46
8 Förslag på framtida forskning _____	48
Sammanfattning _____	50
Referenser _____	52
Bilagor _____	I
Bilaga 1 Brev _____	I
Bilaga 2: Intervjuguide _____	II

1 Inledning

Vi lever idag i ett kunskapssamhälle där lika tillgång till information kan ses som en grundläggande mänsklig rättighet. Folkbiblioteket är enligt Joacim Hansson (2012) en av de "[...]viktiga institutionerna för det moderna demokratiska samhället." (Ibid. s. 19) och unika i bibliotekshistorien för att de vänder sig till en bred och odefinierad allmänhet (Ibid.). Folkbibliotekets roll i det demokratiska samhället lyfts fram i bibliotekslagen, vilken reglerar att folkbiblioteken ska vara tillgängliga för alla samt att de ska anpassa sig utefter användarnas behov (SFS 2013:801). Gloria J. Leckie, Lisa M. Given och John Buschman (2010) talar om vikten av folkbibliotekens roll i det demokratiska samhället i sin bok *Critical theory for library and information science exploring the social from across the disciplines*. Författarna menar att folkbiblioteken bidrar till fri åsiktsbildning där alla har en chans att vara jämlika demokratiska medborgare. De skriver om vikten av att minoriteter har en talan och att dessa grupper eller individer ska bemyndigas och känna sig delaktiga i det demokratiska samhället. Genom avlägsnandet av sociala, kulturella och institutionella barriärer kan de få en chans att få sin röst hörd och bli delaktiga samhällsmedborgare (Leckie et al., 2010, s. 132). Genom att erbjuda en plats åt folket som en del av folkbildningen, bistår folkbiblioteken de underrepresenterade grupperna med fri informationssökning och lärdom. Tillgängligheten av bibliotek som rum kan bidra till att minska kunskapsklyftorna (Leckie et al., 2010, s. 134).

Biblioteket som institution erbjuder via sitt bestånd en stor bredd av material och åsikter i form av skön- och facklitteratur samt samhällsinformation, som till exempel information om de olika politiska partierna under valår. Invandringsfrågan i Sverige är stor och partier med invandringsfrågan i fokus har fått allt mer uppmärksamhet. Situationen för med sig att mer material som kan anses politiskt kontroversiellt efterfrågas, till exempel invandringskritiska böcker som Tino Sanandajis bok *Massutmaning*. Biblioteken kan dock inte köpa in och tillgängliggöra vad som helst, de har kriterier, stadgar och lagar som måste följas. Budgeten är likaså en begränsande faktor för biblioteken har inte råd att köpa in allt som efterfrågas av användarna. Urval av materialet måste ske och bibliotekarierna arbetar ständigt med att upprätthålla ett aktuellt och relevant medieutbud. Dock kan inköpsprocessen ibland kompliceras av att enstaka grupper eller individer i samhället har olika behov och olika tankar kring vad biblioteket ska erbjuda. Bibliotekets bestånd ska vara representativt för samhället och alla dess samhällsgrupper.

Biblioteken ska verka för informationstillgänglighet och fri opinionsbildning samtidigt som de ska prioritera minoritetsgrupper i samhället (SFS 2013:801). *Massutmaning*, som tidigare nämnts, handlar om Sveriges invandringspolitik och hur Sverige påverkas av invandringen utifrån ett ekonomiskt perspektiv. *Massutmaning* kan legitimeras via det faktum att Tino Sanandaji, bokens författare, är utbildad civilekonom vid Handelshögskolan i Stockholm. Sanandajis bok har blivit starkt kritiserad då den kan anses främlingsfientlig och rasistisk. Flera bibliotek fick ta emot hot, hat och kritik efter att de bestämt sig för att inte köpa in boken. Ett exempel på ett bibliotek som fick uppleva problematiken med allmänhetens reaktion på ett inköpsbeslut var Ekerö bibliotek, men i slutändan fick de trots allt köpa in boken (Adelai, 2017; Kvarnsell, 2017). I Alice Teodorescus, skribent för Göteborgsposten, krönika om att censur inte hör hemma på biblioteken (2017), ifrågasätter hon Ekerös bibliotek för dess inköpsbeslut. Biblioteket hänvisade till värdegrunderna i kommunens biblioteksplan, bibliotekslagen samt FN konventionen kring mänskliga rättigheter.

Problematiska ställningstaganden i inköpsprocessen kan uppstå när bibliotekarierna måste ta hänsyn till bibliotekets etos, som värnar om välfärden, inkluderandet och

mångfalden. Men bibliotekarierna måste kunna ta hänsyn till att biblioteket ska behålla en viss neutralitet och objektivitet. Vad kan bibliotekarierna ge som legitimt skäl till att neka enstaka verk? Bibliotekariernas egen moral och etik sätts på prov, då de måste se bortom sina egna personliga värderingar och ta ett beslut baserat på ett neutralt tankesätt. Detta inkluderande tankesätt ligger till grund för biblioteket som institution, men vad händer med detta när invandringen enligt vissa sätter tryck på samhället? De kontroversiella verken och de ämnen de behandlar kan sätta somliga samhällsgrupper i ett tillstånd av oro. Hansson (2012, s. 88) nämner att vi nu lever i en tyst tid. Där politisk korrekthet försöker tysta diskussioner som berör till exempel ämnen som orättvisa stratifieringar mellan samhällsgrupper. Eller "De uttryck (vetenskapliga, konstnärliga) som ses som "störromoment", som dessa motsättningar ger upphov till ses istället som störromoment och problem - mer så än problemen själva." (Ibid., s. 88).

Göran Larsson (2005) presenterar i sin artikel *The impact of global conflicts on local contexts: Muslims in Sweden after 9/11- the rise of Islamophobia, or new possibilities* en enkätundersökning som genomfördes två veckor efter att terrorattacken den 11 september ägde rum. Enkäten delades ut i Göteborg- och Stockholmsområdet, främst i moskéer. Resultatet från enkäten visade att muslimska individer och kulturella platser - likt moskéer - utsattes för diskrimination, våld och bombattentat. Enkäten skapade förvirring kring vem det är som räknas som muslim (Larsson, 2005). Fler exempel kan ges som bevis på en ökning av främlingsfientligheten i till exempel Sverige. 2016 gjorde Matilda Andersson, skribent för Aftonbladet, ett reportage med titeln "*Inte er kvinna*" – *tillsammans står de upp mot rasismen*. Det rapporterades att svartklädda män utförde attacker mot folk i Stockholm 2016 med anledningen att de hade ett utländskt utseende. Utöver detta kan man se politiskt aktiva personer inom nordiska motståndsrörelsen (NMR), som figurerat ett antal gånger i tidningar där de uppges ha misshandlat folk med utländskt påbrå. En ökning av hatet kan i detta fall skapa ett driv till motsatta krafter, långt bort från inkludering. Inkluderandet och prioriteringen av minoritetsgrupper är inkorporerat i bibliotekslagen. Biblioteket har enligt 5 § uppdraget att "[...] ägna särskild uppmärksamhet åt de nationella minoriteterna och personer som har annat modersmål än svenska [...]" (SFS 2013:801).

Inkluderingen och upphöjningen av de olika samhällsgrupperna, främst minoritetsgrupperna ligger i fokus i dagens samhälle. Men med allt fokus på de sårbara grupperna, inkluderingen, samhällets och demokratins välfärd - vad händer då med det inkluderande etos av de svagare grupperna som ligger till grund för biblioteksinstitutionen? Vad händer eller kan hända med detta etos när till exempel dagens invandring enligt vissa sätter tryck på samhället? Ytterligare en fråga framträder, vad händer med bibliotekens inköp och urval av material? Vi tycker att denna spänningsspunkt inom professionen är viktig och intressant just för att man kan få en inblick i hur inköpsprocessen kan gå till. Var går gränsen för vad som är tillåtet att ha inom bibliotekets bestånd utan att det bedöms som främlingsfientligt och hur samt när ska man prioritera det ena över det andra? Urvals- och inköpsprocessen är mer komplicerad än att enbart följa en lista. Vi vill i vår uppsats kunna ge en inblick i denna process och visa på det etiska tankesättet bakom inköpen samt belysa hur potentiell påverkan av utomstående åsikter kan påverka processen. Biblioteket har under våra studier beskrivits som ett väldigt serviceorienterat yrke, men hur väl stämmer det?

1.1 Bakgrund

I detta avsnitt ger vi en bakgrund till vårt ämnesval genom att presentera artiklar och händelser som vi anser vara relevanta för vår studie. Detta för att ge en djupare inblick i vårt ämne och varför det är viktigt.

Lester Asheim (1953) ställer i sin artikel *Not censorship but selection* censur mot selektivt urval. Asheim förklarar skillnaden mellan de två begreppen. Han menar att *censur* kan delvis handla om ett statligt direktiv där bibliotekarien vägrar köpa in då det skulle gå emot verkställande lag. Samtidigt säger Asheim att censur även kan innebära påtryckningar från en samhällsgrupp. I det fallet sätts bibliotekarien under press för att neka material från en utomstående grupps åsikter och tankar kring ett specifikt ämne. Medan *selektivt urval* snarare är att säga "jag tänker inte cirkulera denna boken" (Ibid.). Det handlar om motivationen bakom besluten. Fortsättningsvis skriver Asheim att det selektiva urvalet även baseras på diverse faktorer, som exempel tar det *selektiva urvalet* hänsyn till fysisk plats. Biblioteket har inte plats med hur mycket böcker som helst och därför krävs det att urval genomförs. Det selektiva urvalet framtvingar även finansiella ramar. Biblioteken har inte råd att köpa allting. Asheim menar att det selektiva urvalet är baserat på innehållet i boken, medan censur handlar om att neka inköp enbart på grund av förlaget eller författaren bakom verket. Bibliotekarien som utövar selektivt urval påverkas inte av samhällets påtryckningar inför inköp. Om användarna inte håller med om synpunkterna i ett verk kan de ifrågasätta författaren och inte bibliotekarien (Ibid.). Trots artikelns publiceringsår kan den än idag ses som aktuell. Bibliotekarierna gör ett urval, ett val som baseras på efterfrågan och ekonomiska faktorer men som även påverkas av användarnas tankar och åsikter om vad anses ska finnas tillgängligt på biblioteket. En del bibliotekarierna menar att allting ska köpas in medan andra är mer selektiva i sitt urval. Genom ett mer selektivt urval har bibliotekarierna potentiellt makten att styra över vad som ska eller kan finnas på hyllorna. Vid inköp av politiskt kontroversiellt material är det exakt det som händer - bibliotekarierna tar ett aktivt beslut, ett beslut som kan anses selektivt.

Mark Rosenzweig (1991) skrev likväl om det selektiva urvalet i sin artikel *Politics and anti-politics in librarianship*. Rosenzweig menar att bibliotekarierna har sedan bibliotekets början ägnat sig åt selektivt urval. De har makten att bestämma vilken information som ska finnas tillgänglig för folket (Ibid.). Idag ställs bibliotekarierna inför liknande dilemma, där svåra beslut kring inköp och placering av till exempel politiskt kontroversiellt material, måste tas. Det händer att material görs osynligt och mindre tillgängligt genom förflyttning till ny hylla eller magasinet. Anledningar för förflyttning eller osynlighetsgörandet av böcker kan vara för att de anses rasistiska eller föråldrade enligt dagens standard.

Ett exempel på litteratur som har blivit omplacerat är den omtalade bokserie *En liten skär och alla bråkiga brokiga* av Carin Wirsén, Stina Wirsén och Anna Hörling. I denna serie förekommer det en karaktär vid namn Lilla Hjärtat. Denna karaktär blev kritikerrosad då den utpekades för att vara rasistisk och representerade en niddbild av mörkhyade. Margareta Rönnberg (2013) har i boken *Lilla hjärtat är en mullvad! – Nä, en pengvin!* utfört en studie över kontroversen kring Stina Wirséns filmfigur Lilla hjärtat. Rönnberg har följt Lilla Hjärta-debatten i olika medieformat och insamlat data från debattsidor som till exempel bloggar, tidningar, Twitter m.m. Rönnberg undersöker vad och hur folks ställningstagande är till karaktären Lilla Hjärtat.

Hon har samlat utsagor från individer med varierande bakgrunder och utbildningsnivåer har kommenterat kontroversen (Rönnerberg, 2013, s. 11–31). Debatten togs även utanför Sverige, särskilt i USA där "black Face" har en djupgående historia, men det är en debatt kritiserad av många eftersom man utgick från USA och inte Sverige (Ibid., s. 69). Frågan ställs också av Rönnerberg ifall "golliwog", "pickaninny" och "blackface" verkligen är så välkänt, ens i USA och England där orden originerar från (Rönnerberg, 2013, s. 73). Men Rönnerberg har noterat att i nästintill alla fall där individen kritiserar Wirséns karaktär utgår man aldrig ifrån barnens perspektiv (Rönnerberg, 2013, s. 61–62). Rönnerberg menar att de vuxna anstränger sig för att forcera en vuxen syn som kan eller ska ersätta barnens syn på vad konceptet Lilla hjärtat är. Rönnerberg tycker att barnen blir kränkta av att bli påmind om ting som hänt för sekler sedan, samtidigt som man förminskar de verkligen kränkta och drabbade personerna (Ibid., s. 62).

Biblioteket ska verka för samhället och bibliotekens medieplaner är grundade i demokratin och innehåller oftast skrivningar om att böcker av rasistisk karaktär inte ska köpas in. Denna typ av litteratur går emot bibliotekets inkluderade etos och när situationer likt tidigare exempel uppstår, tvingas bibliotekarierna ta ställning till problematiken kring barnperspektiv kontra vuxenperspektiv. De blir tvingade till att avgöra om det ska finnas kvar på barnavdelning, flyttas eller gallras. Om de väljer att ha kvar materialet kan det leda till upprörda användare kan bli kränkta av att sådant material finns i beståndet. Dock måste beslutet vara grundat i neutralitet i samband med det demokratiska etoset. De bör inte låta sina personliga värderingar påverka beslutet.

Att neka material baserat på personliga värderingar kan ses som en form av politisk aktivism, men det kan även ses som ett rättfärdigt agerande inom bibliotekets demokratiska etos. Nekande av material kan leda till konsekvenser för bibliotekarierna och biblioteken ifall de vägrar köpa in material utan grund. Ett exempel som skulle kunna tyda på politisk aktivism var när Tumba bibliotek i Botkyrka kommun under tidsperioden 2016-2017, nekade att köpa in två böcker med invandrarkritisk karaktär. Detta beslut ledde till en granskning som utfördes av Justitie Ombudet (som framöver kommer förkortas till JO) Cecilia Renfors. Titlarna i fråga var *Invandring och mörkläggning – en saklig rapport från en förryckt tid* (hädanefter förkortat till '*Invandring och mörkläggning*'), skriven av Karl-Olov Arnstberg och Gunnar Sandelin, och *Muhammets flickor: våld, mord och våldtäkter i Islams hus* (hädanefter förkortat till '*Muhammets flickor*'), skriven av Lars Hedegaard (Croneborg, 2017; Jones Johnson, 2018; Kudo, 2017). Böckerna värderades vara av bristande kvalitet och skulle således varken köpas in eller fjärrlånas. Tumba bibliotek följde och hänvisade till den interkulturella handlingsplanen, till bibliotekets inköps- och fjärrlånepolicy samt till övriga styrande dokumenten för Tumba bibliotek. JO granskade situationen och bedömde att bibliotekarien hade utfört en granskning av god kvalitet. Men problematiken låg i bibliotekariens hänvisande till den interkulturella handlingsplanen (Renfors, 2017, s. 14).

Trots att ett urval måste göras med utgångspunkt i det demokratiuppdrag som folkbiblioteken har, ska biblioteken förhålla sig neutrala till informationen de tillgängliggör. Enligt JO, får beslutet inte påverkas av ideologiska, politiska eller religiösa utgångspunkter (Renfors, 2017, s. 17). JO hänvisar till 1 kap. 9 § i bibliotekslagen som berör objektivitetsprincipen. JO poängterar att demokratin fördjupas genom att människor får ökad kunskap och goda förutsättningar för ett fritt åsiktsutbyte (Ibid.). Enligt JO har Tumba bibliotek inte levt upp till bibliotekslagens och regeringsformens krav på objektivitet enligt 1 kap. 9 § RF (Renfors, 2017, s. 19).

Avslutningsvis föreslår JO att urval bör ske enligt riktlinjer. Riktlinjerna ska vara tydliga för biblioteket och allmänheten, samt ska de vara generella till sin karaktär (Renfors, 2017, s. 20).

1.2 Problemformulering

Biblioteket har ett demokratiskt uppdrag, det ska verka för användarna och fungera som informationsnav. De ska bidra till den demokratiska utvecklingen i samhället genom kunskapsförmedling och möjligheter till fri opinionsbildning (SFS 2013:801). I bibliotekslagens § 2 kan man hitta det demokratiska uppdrag som samverkar med ett demokratisk etos i professionen (SFS 2013:801). Detta demokratiska etos kan krocka med politiskt kontroversiellt material som inte förespråkar alla människors lika värde.

Biblioteket omfattas av ett inkluderande etos där fri åsiktsbildning står i centrum parallellt som det försöker hålla en neutral position genom att tillhandahålla information som ger tillgång till olika perspektiv (Enarson et al., 2018, s. 70). Trots det inkluderande etoset kan den fria åsiktsbildningen emellanåt försvåra medieurvalet. Biblioteken måste ta ställning till om titlar kan framstå kränkande för en viss grupp i samhället. De måste i dessa fall ta ett aktivt val om de ska köpas in och därmed anse sig stödja den fria åsiktsbildningen, alternativt ta hänsyn till sina prioriterade grupper och avstå från att köpa in vissa titlar (Enarson et al., 2018, s. 427). Bibliotekens urval av inköp ska vara inkluderande, demokratiskt bidragande och bidra till att yttrandefriheten möjliggörs, oavsett åsikter. Gränser dras vid hets mot folkgrupp, pornografi, odemokratisk/rasistisk propaganda samt material som uppmanar till bland annat barnaga. I praktiken är denna gräns otydlig. Det problemområde som vi intresserar oss för i denna uppsats handlar om hur bibliotekarier balanserar sin neutrala roll med sitt politiska demokratiska etos i det praktiska urvalsarbetet med bibliotekets samling.

1.3 Syfte

Syftet med denna uppsats är att belysa hur folkbibliotek balanserar rollen som neutral informationsförmedlare för fri opinionsbildning och institutionens politiska demokratiska etos i sitt arbete med urval och inköp av kontroversiell, och i synnerhet kring politiskt kontroversiell media.

1.4 Frågeställning

Vår frågeställning består av en huvudfråga och två delfrågor. Delfrågorna kommer att användas för att besvara huvudfrågan.

- Hur förhåller biblioteket till spänningen mellan det neutrala och det politiska etoset?
  - Hur förhåller sig bibliotekarierna neutralt till inköp av politiskt kontroversiell media?
  - Hur förhåller sig biblioteket till inköp och urval av politiskt kontroversiell media som går emot bibliotekets demokratiska etos?

1.5 Disposition

I kapitel två presenterar vi tidigare forskning som är relevant för vår undersökning. Forskning kring neutralitet, bibliotekets urval och inköp samt bibliotekets demokratiska etos kommer att redogöras för. I kapitel tre redovisar vi den valda teorin vilken arbetet är

uppbyggt efter. I kapitel fyra går vi igenom den valda metoden för insamling av information. Där tar vi även upp avgränsningar samt etiska aspekter som är viktiga att tänka på. Detta följs av en presentation av analysmetoden samt en kort presentation av våra informanter och deras erfarenheter och arbetsuppgifter. I följande kapitel, kapitel fem, presenterar vi resultatet av studien. Därefter i kapitel sex framför vi en analys av det presenterade resultatet. I kapitel sju förs en diskussion av tidigare presenterat material, resultat, metod och teori. Slutligen ges förslag till en slutsats, förslag på framtida forskning och uppsatsen avslutas med en sammanfattning av arbetet.

1.6 Begreppsbeskrivning

Vi kommer här ta upp centrala begrepp som förekommer i uppsatsen. Vi har valt att ta upp begrepps beskrivningar här eftersom det kan underlätta för läsaren att ha kännedom om begreppen innan man läser uppsatsen. Läsaren slipper på detta viset själva söka upp betydelser och definitioner av begreppen.

Censur handlar om att undanhålla material från samhället. Det kan handla om statliga direktiv som säger att visst material inte ska finnas tillgängligt. Men det kan även innebära nekande av inköp på grund av utomstående påtryckningar av åsikter och tankar kring vilket material som ska finnas på biblioteket (Asheim, 1953).

Selektivt urval handlar om urvalsprocessen och de faktorer bibliotekarierna måste ta hänsyn till vid inköp. Till exempel tar det i beaktning finansiella ramar samt fysisk plats då bibliotekarierna dels har en budget att förhålla sig till och dels eftersom det helt enkelt inte finns plats på biblioteken till att köpa in allt (Asheim, 1953).

Isomorfism kommer från grekiskans iso (lika) och morph (form) och innebär hur organisationer följer ett och samma mönster (Eriksson-Zetterquist, 2012, s. 79).

Tvingad isomorfism innebär att staten kan tvinga en organisation till att rätta sig efter en bestämd standard (Eriksson-Zetterquist, 2012, s. 79).

2 Tidigare forskning

Vi kommer i detta avsnitt dels presentera tidigare forskning kring neutralitet i samband med bibliotekets demokratiska etos och forskning kring beståndsutveckling.

Inköp och urval är centrala begrepp i bibliotekssektorn. För att biblioteket ska existera krävs det att material finns tillgängligt. Samtidigt befinner sig biblioteken i allmänhet inte i en position där de kan köpa in vad som helst. Materialet som införskaffas ska inneha en viss nivå av kvalitet. Biblioteken har även en budget att hålla vilket gör att ett urval måste ske bland materialet som köps in. Biblioteket ska även upprätthålla och värna om sitt demokratiska uppdrag, samtidigt som det ska hålla sig neutralt och ställa sig utanför politiken. Neutralitet och kvalitet är mångtydiga begrepp och beroende på kontext och personliga tolkningar kan dess betydelse skifta. Bibliotekets etos är helheten eller kombinationen av 1. neutraliteten, 2. det demokratiska uppdraget och 3. bibliotekets ståndpunkt som dess värdegrund och policy. Det kan vara svårt att hitta en balans mellan dessa och vi ska nedan visa ett antal exempel på hur samspelet mellan dessa delar kan se ut. Tillika kommer vi synliggöra exempel på forskning kring urval och inköp.

2.1 Neutralitet och demokrati

I detta avsnitt ska vi presentera neutralitet och demokrati från olika vinklar.

2.1.1 Neutralitet i samband med rasism

Artikeln *Libraries on the frontlines: neutrality and social justice* skriven av Amelia N. Gibson, Chapel L. Chancellor, Sarah Park Dahlen, Shari A. Lee och Yasmeen L. Shorish handlar om bibliotekets demokratiska etos i samband med neutralitet och rasism. Artikeln använder BLM-rörelsen (Black Lives Matter) som ett exempel på hur biblioteken har valt att aktivt ställa sig utanför en politiskt laddad rörelse. Detta eftersom de argumenterar för neutralitet och avståndstagande från politiska agendor. Författarna menar att detta ändå går emot bibliotekets demokratiska etos som förespråkar social rättvisa (Gibson et al., 2017).

Biblioteken ser sig själva som goda och de anser att demokrati, tillgänglighet och mångfald är några av deras viktigaste grundstenar. Frågan om tillgänglighet anses vara en politiskt laddad fråga. Bland annat menar Gibson et al. (2017) att ett biblioteks innehåll representerar sociala och politiska intressen. I artikeln skrivs det att bibliotek som antar en neutral roll ofta sätter majoriteten före minoriteten då de väljer att ignorera minoriteternas behov. Gibson et al. menar att biblioteken tar ett aktivt och exkluderande beslut och kan därmed inte kalla sig själva neutrala (Ibid.).

Det aktiva valet att välja bort litteratur och därmed exkludera vissa grupper i samhället är en punkt som Nick Jones resonerar kring i sin bok *Försök att förstå: folkbibliotek, rasism och platsens politik*. Han skriver att ”Jag anser att vi som verkar inom en rasistisk samhällsstruktur kan reproducera rasistiska effekter utan att ha det som intention” (Jones, 2012, s. 55). Jones fortsätter med att den exkludering som sker i samhället, bland annat av bibliotekarier, oftast ses som normal och därmed blir allmänt accepterad av samhället (Ibid.).

2.1.2 Neutralitet utifrån ett normkritiskt perspektiv

I artikeln *How Cute! Race, Gender, and Neutrality in Libraries* analyserar Gina Schesselman-Tarango (2017) biblioteken och bibliotekariernas neutralitet som de håller uppe utifrån ett normkritiskt perspektiv. Tarango har myntat begreppet ”cuteness”, det är

en form av fasad som uppehålls genom att använda sig av de normer som råder i samhället. Tarango menar att biblioteket erhåller en ”neutral” position i samhället med hjälp av att försöka se oskyldigt ut. Tarango kopplar tecken så som: vithet, kvinnor, femininitet och nostalgi till denna cuteness-estetik, att dessa tecken skapar en historia av neutralitet (Tarango, 2017, s. 7). Hon säger att femininitet ger en känsla av trygghet, en känsla som alla kan relatera till då den moderlighet som kvinnor utstrålar troligtvis har förekommit tidigare i användarnas liv. Denna varma femininitet kombinerat med bibliotekets ”*hem-atmosfär*” skapar enligt Tarango en form av ideal utopi i dagens moderna och kaotiska samhälle (Tarango, 2017, s. 10). Biblioteket kan då ses som en tillflyktsort och erbjuda en paus från det hektiska. Tarango fortsätter med att beskriva biblioteket som något maktlöst men ändå inte. Biblioteken svarar till högre krafter samtidigt som de utövar makt mot användarna, trots bibliotekets stadgar om neutralitet. Tarango lyfter fram detta genom att säga att biblioteken porträtterar en form av opartiskhet eller neutralitet med okunskap (Tarango, 2017, s. 7-13).

Okunskapen är enligt Tarango en fasad och ett medvetet val biblioteken gör, för vet de inget kan de ingen sida ta. Kombinerat med den storögda feminina personalen, böckerna och bibliotekets position inom historien som en lugn oas för folket, skapas enligt Tarango en gråzon av neutralitet (Tarango, 2017, s. 10). Men eftersom biblioteket besitter kunskap kan neutralitet enligt Tarango inte finnas, för valet att inte delta är ett aktivt val och är därmed inte neutralt, för man säger Ja till annat (Ibid.).

2.1.3 Neutralitet som en form av politisk aktivism

Questioning library neutrality är en samling artiklar vilka alla handlar om neutralitet utifrån diverse ideologiska perspektiv, dvs neutralitet ses som en politisk aktion (Lewis, 2008). Allison M. Lewis menar att på grund av neddragen budget och att användningen av biblioteket har förändrats mycket över åren, kan biblioteket inte längre leva på sitt rykte som en godvillig högre samhällsmakt. Nu är det istället nödvändigt för biblioteken att aktivt marknadsföra sina tjänster för att överleva (Lewis, 2008, s. 3).

En av artiklarna som presenteras är *Politics and anti-politics in librarianship*, skriven av Mark Rosenzweig, där han debatterar kring bibliotekets demokratiska roll. Rosenzweig skriver att biblioteket länge ansett sig stå utanför censur, fanatism och intolerans. Istället hävdar biblioteket att intellektuell frihet bör stå i centrum. Dock menar Rosenzweig att biblioteket har en felaktig bild av sig själv. Han menar att biblioteket historiskt sett skapades med en ideologisk agenda i åtanke. Dess vilja har länge varit att ägna sig åt folkbildning samtidigt som de har en historia av att styra över vilken information som finns tillgänglig på biblioteket (Rosenzweig, 1991, s. 5-6).

Slutligen menar Rosenzweig att om biblioteket verkligen har blivit mer demokratiskt genom åren har det varit tack vare en politisk process och inte på grund av neutrala principer. Han menar dessutom att politiken alltid har genomsyrat bibliotekarieyrket och att det snarare är en fråga om till vilken grad samt till vilket politiskt budskap. Det var till exempel 60-talets politiskt engagerade bibliotekarier som slogs för att göra begreppet *intellektuell frihet* till en medborgerlig och mänsklig rättighet i praktiken och inte bara ett abstrakt begrepp. De demokratiska värderingar som idag står i centrum för biblioteket finns till stor del tack vare dem. Det var en politisk akt driven av en känsla av socialt ansvar (Rosenzweig, 1991, s. 7).

2.1.4 Neutralitet och demokrati under kris

Neutralitet kan, likt tidigare nämnt, vara ett medvetet val. *Libraries after Charlie: From Neutrality to Action*, skriven av Raphaëlle Bats (2016), visar att attityden mot neutralitet kan vara annorlunda eller förändras beroende på land och situation. Bats påvisar detta genom sin artikel där ett flertal bibliotek i Frankrike under Hebdo-attentatet valt att ta ställning till vad attentatet gjort mot det franska folkets säkerhet och grundläggande rättigheter. Bats hänvisar till de stora franska slagorden från förr som än idag är en stor del av Frankrikes identitet som nation: *liberté, égalité* och *fraternité* (frihet, jämlikhet och broderskap). Då biblioteket ska värna om demokrati och folket, ansåg många bibliotek att yttrandefriheten och broderskapet borde försvaras och förstärkas. Bats noterade att ett flertal bibliotek som tagit ställning ägde i själva verket inga Hebdo verk i sina samlingar innan attentatet, utan dessa införskaffades efteråt. De aktiva biblioteken höll i workshops, debatter och utställningar långt efter attentatet. Denna öppna debatt ansågs viktig för att man skulle respektera den franska republikens värderingar och upprätthålla den franska *Laïcité* (separationen från staten och kyrkan). Grundinställningen var att *Laïcité* ska respekteras av offentliga servicebaserade yrken samt skolväsendet då de inte får påverkas av politiska eller religiösa åsikter (Bats, 2016).

Både biblioteken som agerade likväl de passiva biblioteken i denna händelse gjorde medvetna val. Bats (2016) säger att de aktiva är en del av den nya generationen av progressiva bibliotekarier.

2.1.5 Etos, det praktiska och utvecklingen/inkluderandet av bibliotekslagen

Bibliotekets etos kan ses från olika synvinklar. Under det tidiga 1900-talet fanns det ett större fokus på det praktiska på grund av att det var just det, praktiskt. Michael Gorman berättar i sin bok *Our Enduring Values* (2000) om hur bibliotekets värdegrunder, lagar, riktlinjer eller etos, har definierats genom olika tolkningar. En av dessa forskare som skapade en tolkning, som än i dag kan ses i det moderna bibliotekets stadgar, är Shiyali Ramamrita Ranganathan. Ranganathan är enligt Gorman en av de mest prevalenta och bidragande forskarna till biblioteksvetenskapen under 1900-talet (Gorman, 2000, s. 18). Ranganathan var matematiker i grunden och skapade termen "*library science*". Ranganathans främsta bidrag till biblioteksutvecklingen var klassifikationssystemet men han var även delaktig på andra sätt i utvecklingen av biblioteksprofessionen. Ranganathan skapade och myntade de *Five Laws of Library Service*, som inte ska ses som lagar men som riktlinjer, och de är: Books are for Use, Every book its reader, Every reader his book, Save the time of the reader, The library is a growing organism (Gorman, 2000, s. 19). Dessa riktlinjer som har ett större fokus på den materiella, praktiska och servicebaserade strukturen används än idag.

Den första byggs enligt Gorman på rationalism och att böcker ska användas, medan den andra och tredje bygger på demokrati och service, där det finns en bok för alla. Lagarna berör den servicebaserade delen av yrket då böckerna är material och biblioteken och dess bibliotekarier förser användarna med ett utbud som ska kunna möta användarnas behov. Den fjärde lagen är servicebaserad och handlar om att användaren ska kvickt kunna hitta material de söker. Gorman förklarar att utan bibliotekariernas service kan inte böckerna finnas där för sina läsare. Den femte lagen är enligt Gorman resultatet av den praktiska rationalism som ägde rum under tidigt 1900-tal. Metoderna som används inom professionen utvecklas även de med tiden, vilket därmed gör att bibliotekarierna och dess profession utvecklas med dem (Gorman, 2000, s. 19).

The Five Laws of Library Service har med åren utvecklats med samhället där till exempel synen på mångfald och invandrarsituationen har förändrats. Därmed har dagens bibliotekslag ett större fokus på dessa prioriterade grupper. Flera lagar speglar starka värderingar för den fria åsiktsbildning. För bibliotekets del betyder fri åsiktsbildning att man ska kunna erbjuda möjligheten att ta del av ett brett sortiment av tankar, åsikter, ideologier m.m.

2.2 Urval och inköp

I detta avsnitt kommer vi presentera artiklar som berör urval och inköp.

2.2.1 Ett mångkulturellt urval, vikten av bibliotek för användare med invandrarbakgrund

Artikeln *Collection development for immigrants – what to purchase, and why? Findings in Gothenburg, Sweden* av Ingrid Atlestam, Ann-Christine Brunnström och Randi Myhre (2011), baseras på en undersökning om invandrades syn på biblioteken med fokus på inköp av mångspråk. Enligt undersökningen är folkbibliotekens uppgift att främja läsning för alla användare. Dock har biblioteket en begränsad budget och dilemmat ligger i vad som ska köpas in för att tillfredsställa användarnas varierande behov.

Undersökningen från 2011 visade att majoriteten av invandrarna som kom till biblioteken gick direkt till hyllorna för att söka material och de brydde sig inte om bibliotekens kataloger. Dessutom ville de sällan fjärlåna böcker från andra bibliotek. Det visade sig att invandrarna föredrog att klara sig själva och sällan gick till informationsdisken för hjälp. Detta val skulle kunna vara på grund av språkbarriärerna som försvårade för bibliotekarierna att faktiskt visa hur man söker böcker i katalogen. Det var viktigt för deltagarna i undersökningen att få tillgång till material som kunde hjälpa dem att lära sig språket. Ännu en önskan handlade om att få tillgång till tidskrifter och dagstidningar för att kunna läsa nyheter från hemlandet (Atlestam, Brunnström & Myhre, 2011).

Undersökningen visar att biblioteken behöver en stor samling av böcker på andra språk än svenska, lättläst svenska, böcker om Sverige och svensk kultur m.m. Problemet som uppstod var att tillgängligheten för denna sortens material är begränsad. Det var endast några få förlag som ger ut böcker på mångspråk och biblioteken måste nöja sig med det som går att få tag på snarare än vad användarna önskar och behöver. Vad gäller tidskrifter och dagstidningar från andra länder, hittas de oftast online eller måste de beställas. Detta skapar ett behov av tillgång till datorer eller internetuppkoppling. Biblioteken måste därför dessutom räkna in datorer och prenumerationer på tidningar i sin budget (Atlestam, Brunnström & Myhre, 2011).

2.2.2 Censur kontra intellektuell frihet

Artikeln *Public Librarians' Views on Collection Development and Censorship*, skriven av Shannon M. Oltmann (2016), handlar om en studie från 2014 angående bibliotekariernas perspektiv kring censur och beståndsutveckling. Artikeln börjar med att förklara censurbegreppet och dess många betydelser. I biblioteks kontext kan censur bland annat innebära påtryckningar och begränsad tillgång till visst material. Studien vände sig till bibliotekarier vars primära ansvar handlade om beståndsutvecklingen av biblioteket de arbetade på. Metoden för undersökningen var enkätmetod och handlade om bibliotekariernas beståndsutveckling i samband med intellektuell frihet. Enkäten innehöll bland annat frågor som berör påtryckningar angående beslut kring inköp av material som kan anses kontroversiellt. Enkäten inkluderade också frågor angående personliga

värderingar i relation till professionella uttalande angående intellektuell frihet (Oltmann, 2016).

Resultatet av studien visade att majoriteten av bibliotekarierna förespråkade intellektuell frihet. De ansåg att censur inte hör hemma på biblioteket och att allting ska kunnas köpas in. Respondenterna menade att så länge material inte är olagligt ska det kunnas förvärvas till och med om det anses vara kontroversiellt. Respondenterna ansåg att personliga värderingar inte hörde hemma på biblioteket och att man ska bortse ifrån dessa vid inköpsbeslut. Bibliotekarierna menar att det inte är deras uppgift att bestämma vad användarna ska läsa. Vidare skriver Oltmann (2016) att förlag kan vägra ge ut kontroversiellt material och att bibliotek kan vägra köpa in material för diverse anledningar. Biblioteken kan omplacera material inom sina lokaler. Beroende på motivationen bakom dessa handlingar kan det räknas som censur (Ibid.).

3 Teori

Teorin vi har valt att använda som ramverk för vår analys är den nyinstitutionella teorin. Teorin undersöker hur individer inom organisationer har institutionaliserats samt likheter mellan liknande organisationer. Den nyinstitutionella teorin kan förhoppningsvis belysa de strukturer som kan finnas inbäddade i de organisationer och informanter som våra informanter kan tillhöra.

3.1 Teoretiskt Ramverk

Den nyinstitutionella teorin har sina rötter i institutionell och organisationsteori. Institutionell teori har tagit olika former inom ett flertal ämnesområden sedan slutet av 1800-talet, nationalekonomi och statsvetenskap kan nämnas som exempel. En tidigare bild av den institutionella teorin målades upp av Peter Berger och Thomas Luckmann, via till exempel begreppet "*Habitualisering*". Habitualisering som begrepp kan beskrivas som "att utföra handlingar efter ett givet mönster" (Eriksson-Zetterquist, 2012, s. 16). Detta givna mönster kan liknas de vardagliga strukturer som organisationen följer. Ulla Eriksson-Zetterquist berättar att inom den institutionella teorin finns det en central tanke, denna tanke är att institutioner växer via människors skapande av deras sociala verklighet. Eriksson-Zetterquist påpekar att inom den institutionella teorin finns det inte en cementerad bild eller ett homogent exempel för vad en institution är. Detta eftersom de diverse disciplinerna ger begreppet institution en olikartad innebörd eller användning beroende på kontexten den benämns inom. Eriksson-Zetterquist ger som exempel Jeppersons tre moderna användningar för institution som begrepp (Eriksson-Zetterquist, 2012, s. 7):

- Institution som organiserade och etablerade sätt att handla. Detta kan ses som grundläggande regler inom samhället, procedurer med annat namn. Jepperson ser dessa som en del av "spelet" och dess regler, dessa regler kan ses som autonoma handlingar som ligger utanför människors medvetande.
- Institution kan vara ett ord som beskrivning för stora eller viktiga sammanslutningar, likt föreningar, offentliga eller statliga.
- Det kan också vara enligt Antropologer, av kulturella eller en produkt av historien och den sociala ordningen (Ibid).

1977 publicerades en artikel vid namn *Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony* skriven av John Meyer och Brion Rowan, som kom att bli en banbrytande artikel inom institutionell teori. Artikeln refererades enligt Eriksson-Zetterquist som det grundläggande arbetet för den nyinstitutionella teorin, utvecklat ifrån den tidigare institutionalismen. Föregångaren hade en tendens av att vara för deskriptiv och abstrakt, vilket man med nyinstitutionalismen vill undvika. DiMaggio och Powell (Eriksson-Zetterquist, 2012, s. 64) sa att man ville utforska, nyansera de klassiska frågorna ännu en gång och hur sociala val förändras, tar form och medieras via institutionella överenskommelser.

Nyinstitutionella teorin har ett större fokus på organisatoriska strukturer och processer för branscher, nationellt och internationellt. Eriksson-Zetterquist poängterar att homogeniteten i organisationernas, och de i samma bransch, praktiker är av särskilt intresse, samt hur dess strukturernas bredd och komplexitet framåtskrider. Via den nyinstitutionella teorin försöker man påvisa att den tidigare rationella formella strukturen hade sina begränsningar. Forskare som Meyer och Rowan sökte alternativa förklaringar till hur organisationer fungerar (Eriksson-Zetterquist, 2012, s. 64).

Meyer och Rowan fortsätter med ett exempel kring formella strukturer. Där äldre organisationer som är starkt institutionaliserade har en struktur som alltid verkat på ett sätt. Meyer och Rowan liknar det till myter, man vet inte hur de framkom. Meyer & Rowan sa att teknologiska lösningar för produktion, redovisning, rekrytering eller informationssystem inte enbart används för effektivitet. Teknologin kan påvisa att organisationen är modern, rationell och lämplig. De teknologiska lösningarna är bevis på att organisationen tar ansvar och organisationer kommer kontinuerligt utvecklas med samhället och bli lika till formen (Eriksson-Zetterquist, 2012, s. 66).

Inom institutionella teorin uppmärksammar man ”*De tvingande krafterna*” (”coercive isomorphism”). De kan komma i form av politiska påtryckningar, statliga regelverk och kontroller som påverkar organisationen (Eriksson-Zetterquist, 2012, s. 79). Eriksson-Zetterquist menar att de starkare organisationerna kan kräva och ställa formella samt informella krav som de svagare ska anpassa sig till (Ibid.). Staten kan påverka organisationer genom att bidra finansiellt via kontakter och detta ställer den dominerande organisationen i just det, en dominerande position. Detta kallas för *tvingad isomorfism*, där staten kan kräva att en organisation ska anpassa sig till en bestämd standard, satt av staten. Via *isomorfismen* kan organisationer få större chans att överleva om de efterliknar lyckade och godkända strukturer av liknande organisationer. De anses därmed legitima och aktningvärda (Ibid.).

Eriksson-Zetterquist förklarar att det finns ett grundantagande i nyinstitutionell teori som kallas för ”förgivettagna antaganden”. Det gör att enskilda aktörer är en produkt av institutioner som limiterar dem kognitivt och handlingsmässigt. Följden av denna begränsning är aktörer som varken kan inse eller agera efter sina egna intressen (Eriksson-Zetterquist, 2012, s. 92). Ramverket som sätts för aktörerna limiterar deras alternativa sätt att handla.

Utöver aktörer finns det institutionella entreprenörer. Entreprenörerna kan vara enskilda personer eller organisationer. De kan finnas utanför eller innanför institutionen. De skapar enligt Eriksson-Zetterquist meningssystem, via dessa system binder man samman olika organisationer. Ett exempel på ett sådant system skulle kunna vara en vision inom ett företag som ska upprätthållas även inom dotter-organisationer. Entreprenörskapen visar på förändring, de accentuerar organisatoriska processer och institutioner som skapar ett driv för förändring. De institutionella entreprenörerna vill och kan skapa förändring genom sitt inflytande där till exempel resurser är i centrum. De använder resurserna som hävstångsverkan för att skapa nya institutioner eller förändra existerande (Eriksson-Zetterquist, 2012, s. 93).

Det tidigare tänket inom nyinstitutionell teori fanns ett större fokus på att institutionella krafter förstärkte kontinuitet och likhet (Eriksson-Zetterquist, 2012, s. 93). Kontinuitet och likhet kan liknas till uttrycket: ”if its not broken, don’t fix it”, vilket kan innebära att det godkända som fungerar nu bör föras vidare till nyanställda aktörer inom organisationer. På så sätt för man kunskapen och handlingarna vidare till nästa generation.

Stephen Barley och Pamela Tolbert säger i en artikel från 1997 att enskilda personer och organisationer kan försöka förändra existerande institutioner och bryta det stela membranet genom val och handling. De ger även exempel på hur Jeppersons argument från 1991 motsätter sig mot Berger och Luckmans teori från 1966 där handling inte nödvändigtvis innefattar intentionalitet. Jeppersons menar att om man utför en ”handling” gör man det som ett medvetet val (Eriksson-Zetterquist, 2012, s. 94-95).

Även analyser kring makt och maktförhållande tas upp inom teorin eftersom dessa enskilda entreprenörers beslut och förändring av strukturer påverkar de utan makt. Trots att det finns de som är "villiga" att följa förändringarna utan invändningar är de ofta i minoriteten.

4 Metod

Vi har valt att använda oss av en kvalitativ intervjustudie för att undersöka hur bibliotekarierna balanserar rollen som neutral informationsförmedlare och hur folkbiblioteket förhåller sig till institutionens politiska demokratiska etos inom urval- och inköpsprocessen kring politiskt kontroversiellt material. Intervjuerna ägde rum under April och Maj, 2018.

4.1 Utformning av intervjuguide

Intervjuguiden och dess frågor har utformats för att uppfylla studiens syfte och frågeställningar. Till en början ställdes det uppvärmningsfrågor för att göra informanten och oss själva som intervjuare mer bekväma i situationen vi befann oss i. Uppvärmningsfrågorna inkluderade frågor om informanten själv som en introduktion för att få en bättre bild av vem personen är. Efter uppvärmningsfrågorna började vi närma oss frågorna som berör ämnet. Till dessa frågor användes sonderande frågor som vi förberett i förväg som stöd under intervjun.

Sonderande frågor används enligt Kvale & Brinkmann (2014, s. 177) för att intervjuaren ska kunna söka efter svaren utan ange vilka dimensioner intervjuaren ska beakta. Aspekten är viktig för att intervjupersonen ska kunna få en form av förtroende för intervjuaren (Ibid.). Intervjuaren visar ett intresse för informantens svar genom att lyssna och vara tydlig med vad man vill veta. Specificerade frågor ställdes, liksom intresset kring informantens egna upplevelser under inköpsbeslut m.m. Det ställdes dessutom spontana frågor utanför manuset för att minska risken för ett allt för ledande samtal. Om intervjun är för strukturerad kan det likna till ett korsförhör (Ibid.). Kvale & Brinkmann nämner användningen av tystnaden under intervjuer för att låta intervjun fortskrida. Liksom tidigare lät vi informanten prata relativt fritt, men då vi uppmärksammade att samtalet rörde sig mot icke-relevanta ämnen försökte vi leda intervjupersonen i rätt riktning. Intervjun var uppdelad i fem parter: 1. introduktion, 2. uppvärmning, 3. kärnpunkt, 4. avrundande och avslutning (Ibid.). Efter intervjuns slut och bandspelaren stängts av, pratade vi vidare en stund, detta för att informanten nyligen öppnat upp sig för en främling och troligtvis känner sig exponerad (Kvale & Brinkmann, 2014, s. 170).

4.2 Insamling av data

Vi har använt oss av semistrukturerade intervjuer för att ta reda på hur verkligheten ser ut för bibliotekarierna på biblioteket. Är biblioteken verkligen så pass neutrala som de anser sig vara och hur sker egentligen urvalet av politiskt kontroversiellt material? Semistrukturerade intervjuer kan möjliggöra ett flexibelt och flödande samtal jämfört med en strukturerad och sluten intervju. Det gav oss möjligheten till att ställa eventuella följdfrågor under intervjuns gång (Kvale & Brinkmann, 2014, s. 45). I alla intervjuer fick informanten tala så länge de vill om en fråga då vi inte velat förstöra deras flöde eller göra intervjun för stel och punktlig. I och med detta tillvägagångssätt kan svar på tidigare frågor ha blivit besvarade vid senare frågor. Vi har utfört fem intervjuer med bibliotekarier från diverse bibliotek runt om i södra Sverige. För att få ett mer omfattande perspektiv har vi intervjuat personer med varierande mängd av erfarenhet inom biblioteksyrket (Trost, 2010, s. 117). Kvale och Brinkmann skriver att inom kvalitativa studier ska man intervjua så många personer man känner det krävs för att ta reda på det man är ute efter (Kvale och Brinkmann, 2014, s. 129). Efter fem intervjuer kände vi att vi nått en mättnadspunkt och bestämde oss därför att stanna vid den siffran.

Att vara två vid utförandet av intervjun kändes för oss säkrare då intervjustudier var relativt nytt för oss båda. Vi kunde stödja varandra om det så behövdes, likväl under som efter samtalet. Det blev lättare att diskutera samtalen och vi känner att det gav oss en större förståelse för det insamlade materialet. Vi kunde diskutera och dela med oss av våra observationer och påpeka detaljer den ena kunnat missat. Även detta tar Trost upp då han menar att ha två som intervjuar oftast leder till en bättre intervju eftersom en större mängd information kan inhämtas (Trost, 2010, s. 46). Trost (2010, s. 154) säger att intervjuarens minne är en form av text som vi kan använda oss av vid analysen. Samtalen spelades in, vilket vi bad om lov av respondenterna innan samtalet började. Inspelningen gjordes för att lättare kunna ta del av informationen. Samtalen transkriberades, vilket bidrog till lättare hantering av den insamlade informationen eftersom vi har det i textform (Ibid.).

4.3 Avgränsning och etiska aspekter

Inom en kvalitativ intervju är det viktigt att förhålla sig till vissa etiska aspekter, vilket Steinar Kvale och Svend Brinkmann skriver om i sin bok *Den kvalitativa forskningsintervjun* (2009). Därför har vi från början informerat informanterna om vad för studie som görs, syftet med studien samt vem som kommer ha tillgång till materialet och resultatet av forskningen. Vi har varit noga med att specificera att det är frivilligt att delta och att respondenterna kommer att anonymiseras om de så önskar (Kvale och Brinkman, 2009, s. 89). Anonymisering används för att skydda personens integritet eftersom frågorna var ämnade att komma åt bibliotekariernas personliga åsikter, tankar samt erfarenheter. Utsagorna visade sig i detta fall vara väldigt känsliga för somliga informanter och därför används en fullständig anonymisering genom arbetets gång. Vi har därför valt att namnge våra informanter med akronymen B1 (bibliotekarie 1), B2 (bibliotekarie 2) etc.

För att få kontakt med respondenter har vi nått ut till diverse folkbibliotek via e-post. E-postmeddelandet innehöll en kort presentation om oss själva och vad vår undersökning handlar om. Därefter har vi frågat efter kontakt med en inköpsansvarig som har erfarenhet av att hantera kontroversiellt material.

Val av bibliotek är gjort utifrån ett *bekvämlighetsurval*, vilket innebär att vi har valt att intervjua bibliotek som vi själva är geografiskt nära (Trost, 2010, s. 120). Vi ville kunna utföra fysiska intervjuer och respondenternas bibliotek har varit relativt lättillgängliga för oss båda och möjliggjort att vi kunnat medverka tillsammans vid varje intervju.

4.4 Analysmetod

Vi har valt att använda oss av innehållsanalys som analysmetod. Barbara M. Wildemuth (2017) berättar att innehållsanalys som teori har använts inom flertal ämnesområde. Till exempel biblioteks- och informationsvetenskap och journalistik. Biblioteks- och informationsvetenskapen har ett fokus på dokumenterad information och människors relation till det. Innehållsanalysen passar biblioteks- och informationsvetenskapen i och med dess fokus på informationens karaktäristik. Med innehållsanalysen kan man genom kvalitativa analyser av till exempel texter, utröna det subjektiva och essentiella bakom texten som är viktigt för studien. Den kvantitativa berör stora och slumpmässiga bitar av information. Den kvalitativa fokuserar på mindre text och teman samt dess mening bakom texten, vissa uppenbara andra latent. *Manifest* och *latent innehåll* förklaras genom att manifest är klara och tydliga mönster i en text, likt ett givet ord. Det liknas till maskinläsbart innehåll som kan katalogiseras och är därmed mer lämpligt för kvantitativa

analyser. Det latenta innehållet är till exempel ångesten som kan urskiljas i människors utsagor angående en viss erfarenhet, detta är en kvalitativ analysmetod. Slutligen har vi kodningen av det insamlade materialet, det formas kontinuerligen under analysens gång och indelas i olika kategorier eller teman (Wildemuth, 2017, s. 307–310).

Processen vid en kvalitativ innehållsanalys kan se ut som följande: förberedandet av den insamlade datan, därefter definieras ens analysenhet. Sedan ska det skapas teman och ett kodningsschema för analysen av texten. I nästa steg ska man testa sitt kodningschema på ett kortare textutdrag för att se om ens kodning fungerar. Femte steget är att koda all text, till exempel transkribering av intervjuer. I steget efter ska man återigen kontrollera ifall man lyckats kategorisera texten på grund av att mänskliga kodare kan drabbas av utmattning och göra misstag. I de två sista stegen ska man dra slutsatser av den kodade datan och därefter rapportera ens metoder och upptäckter (Wildemuth, 2017, s. 320–322).

I resultatdelen av arbetet har vi delat upp vår insamlade data i kategorier som uppmärksammats under transkriberingen och analysen av datan. Dessa kategorier är:

- Bibliotekens medieplaner och policy
- Neutralt förhållningssätt
- Förhållningssätt gentemot politiskt kontroversiellt material och det demokratiska etoset
- Oroligheter
- Arbetsätt gällande inköp av politiskt kontroversiellt media
- Tidningar och tidskrifter
- Förlagens pålitlighet

5 Resultat

5.1 Presentation av informanterna

I detta avsnitt kommer vi presentera våra informanter en och en. Vi kommer berätta kort om deras arbetslivserfarenhet och nuvarande ansvar. Vi hoppas ha kunnat porträttera informanternas bakgrund så anonymt som möjligt, samtidigt som ett försök har gjorts till att personifiera eller individualisera personerna.

Bibliotekarie 1 (B1):

B1 arbetar på ett mellanstort bibliotek i nordvästra Skåne. Hen varit aktiv bibliotekarie i ca 16 år. B1 har under åren varit inköpsansvarig för diverse ämnen. Tillsammans med fem andra personer bildar B1 en inköpsgrupp vilken är ansvarig för inköpet av all litteratur, både till huvudbiblioteket och områdesbiblioteken (personlig kommunikation, 18 april, 2018).

Bibliotekarie 2 (B2):

B2 arbetar på ett mindre bibliotek i sydöstra Småland där hen har varit anställd i cirka 2 år. B2 arbetar främst med biblioteksprogram och läsfrämjande verksamheter men hen har även övergripande ansvar över skönlitteraturen. B2 har varit bibliotekarie i cirka 12 år för diverse bibliotek i närområdet där hen mest arbetat med särskilda tjänster och anpassade medier (personlig kommunikation, 2 maj, 2018).

Bibliotekarie 3 (B3):

B3 arbetar på ett mindre bibliotek i västra Skåne. Hen har arbetat som bibliotekarie cirka 11 år. Tidigare har hen jobbat inom barn- och ungdomsavdelningen men är numera inköpsansvarig för facklitteraturen på vuxenavdelningen (personlig kommunikation, 19 april, 2018).

Bibliotekarie 4 (B4):

B4 har varit bibliotekarie i 18 år och arbetar på ett stort bibliotek i södra Skåne. När B4 började jobba arbetade hen främst med nyhetsmedier och dagstidningar. Sedan dess har B4 arbetat med allt från uppsökande verksamhet till att vara på sjukhusbibliotek till gruppleddare. De senaste sex åren har hen arbetat med medier och har numera ett övergripande ansvar av inköp av fysiska medier (personlig kommunikation, 20 april, 2018).

Bibliotekarie 5 (B5):

B5 har arbetat som bibliotekarie i cirka 27 år. Under tiden har B5 varit aktiv i olika verksamheter, hen har till exempel arbetat på sjukhusbibliotek, filialbibliotek och bokbussen. B5 har även arbetat med diverse projekt under de gångna åren. Just nu arbetar hen på ett bibliotek i södra Småland där hen under de senaste sju/åtta åren har arbetat med mediefrågor. B5 ingår i en medieplaneringsgrupp och har tidigare varit med och skrivit bibliotekets mediepolicy och gallringsdokument (personlig kommunikation, 2 maj, 2018).

5.2 Bibliotekens medieplaner och policy

Alla informanter har en medieplan och eller policy de följer vid inköps och urvalsprocessen. Medieplanerna fungerar som riktlinjer till vad som ska finnas på biblioteket och utgår från de demokratiska byggstenarna om fri åsiktsbildning, informationstillgänglighet och yttrandefrihet. B2 säger till exempel: ”Vi ska inte köpa rasistisk litteratur. Vi har medieplanen här och där står det att det ska vi inte ha. Sen så

har vi några som jag tycker är gränsfall. Det är ju svårt det där.” B2 utvecklar utsagan med att de ständigt utför källkritiskt arbete angående dessa litterära verk. De undersöker och “[...] tar reda på vad det är för förlag och författare.” Ibland händer det att de känner sig osäkra angående enstaka verk. I de fallen kan de köpa in verket under en testperiod och om det senare skulle visa sig opassande, till exempel om de får negativ respons av användare, gallras det från systemet.

B5 berättar att i medieplanen de arbetar efter står det följande:

[...] biblioteksverksamhet ska präglas av hög kvalitet, tillgänglighet, utveckling och samverkan dialog. Medieutbudet ska vara mångsidigt och aktuellt samt stödja demokrati, yttrande- och informationsfrihet, och utbudet ska erbjuda något för alla i kommunen oavsett ålder, språklig eller kulturell tillhörighet, könsidentitet, utbildningsnivå och/eller funktionsmöjligheter [...]. Medieutbudet ska spegla olika åsiktsyttringar, kontroversiella och smala åsikter ska också ges utrymme så länge som de inte bryter mot gällande lagstiftning även omdebatterad media kan finnas för att bidra till den demokratiska diskussionen (B5).

B5 fortsätter med att säga: ”Vi lever i ett samhälle idag med allt större ekonomiska klyftor och då är detta jätteviktigt: att alla, oavsett om du är född i en rik familj eller inte, ska kunna ha tillgång till detta, och till, liksom, kunskap.”

B4 berättar att utöver deras medieplan utgår de från bibliotekslagen, UNESCO:s folkbiblioteksmanifest och Svea rikes lag när det gäller kriterier. B4s Bibliotek har en mediepolicy som har ytterligare ramar de följer. Det poängteras att medieplanen finns tillgänglig på nätet men behöver uppdateras. Medieplanen innehåller: “[...] väldigt löst generella regler och riktlinjer.” Ett exempel från mediepolicyen är att angående titlar av debatterande karaktär: “[...] då ska det framgå vem som har skrivit boken.” B4 utvecklar svaret ytterligare med att presentera exemplet: *Världsmästarna: när Sverige blev mångkulturellt* (hädanefter förkortat till ‘*Världsmästarna*’), skriven av en författare som gick under pseudonym namnet Julia Caesar. Verket nekades på grund av att det inte framgick vem som var den egentliga författaren. Däremot går det att fjärrlåna boken, men för B4 är det viktigt att det som sagt framgår vem den egentliga författaren är gällande de kontroversiella verken. Detta så att: “[...] man kan bemöta dina synpunkter. Eller så att man kan se vem som står bakom.”

Angående medieplanen säger B3 att:

Vi har en slags inköspolicy, den är grundad på bibliotekslagen som ändå är ganska allmän hållen. Där har vi pratat om åsiktsfrihet och vi hade resonemang där, liksom, att vi inte köper in allt. Vi köper kanske in några exempel på några bra (material) (B3).

De vill inte köpa in överdrivet många exemplar av politiskt kontroversiellt material, utan det räcker med ett fåtal exemplar så länge de är av bra kvalitet. B3 följer upp med att säga: ”Jag tycker bibliotek ska ha ganska öppet mandat och släppa in ganska mycket”. Trots att det köps in väldigt få av dessa verk, måste man kunna köpa in verk av olika åsikter. B3 påpekar att frågan kring de kontroversiella verken och kriterierna gällande beståndet är stora och svårbesvarade frågor. Men de ska trots allt hålla sig neutrala på den fronten. Hen säger: ”Vi försöker vara neutrala i de här stora frågorna liksom.” samt att ”Vi tycker att även smalare åsikter ska ha en plats i biblioteket.”. Mediepolicyen säger kort

sagt, enligt B3, att det ska finnas ett mångfacetterat utbud där även kontroversiella verk ska kunna förekomma. Hen understryker det med att de självfallet utesluter "rent olagliga saker". Som exempel berättar B3 att: "Det var någon bok som var väldigt positiv till barnaga exempelvis och det är klart vi inte köper in något sådant.". Den gav de avslag på eftersom barnaga är olagligt i Sverige. Men utöver det är det enligt B3 väldigt sällan man utesluter litteratur för inköp. Hen stärker detta med utdrag från sina egna erfarenheter: "Jag tycker det är ganska sällan man springer på litteratur som man skippar, som man inte vill ha av innehållsliga, ja, liksom."

B1s biblioteks medieplan har likartade ramar. De köper inte in litteratur som är sexistiska, verkar för hets mot folkgrupp eller är rent av olagliga. Denna grund är enligt B1 underförstådd och bör inte vara nödvändigt att skrivas ner på papper. Hen säger: "[...] vi har inga sådana där skrivningar som säger att vi inte köper in böcker som är sexistiska eller hetsar eller sådant där. Det där är alltid något som har legat lite underförstått". B2 däremot hävdar att sexistisk samt litteratur av pornografisk karaktär är svår att undvika av den anledningen att; "[...] litteraturhistorien är full av sådant".

B1 visade ett utdrag från deras medieplan som lyder:

Vi står för åsikts- och yttrandefrihet och är neutrala i partipolitiska, ideologiska och religiösa frågor. Kontroversiella och smala åsikter bör också ges utrymme. Biblioteket kan tillhandahålla medier av ifrågasatt kvalitet, bland annat för att kunna stödja diskussioner, tolkningar och omtolkningar. Biblioteket får neka förmedling, inköp och fjärrlån, av media vars innehåll bedöms strida mot tydlig lag, såsom förbud mot hets mot folkgrupp (B1).

Trots vikten av bibliotekets breda utbud där alla åsikter ska kunna vara representerade menar B1 dock på att de har ett "[...] ekonomiskt utrymme att ta hänsyn till.". Då deras tillgångar är begränsade är det inte reellt att införskaffa allt. Lösningen är att: "[...] man avvaktar till det kommer ett inköpsförslag och normalt sett köper man det då.". Därigenom kan de minska antalet onödiga inköp, till exempel böcker med förutsägbara låga utlåningssiffror.

5.3 Neutralt förhållningssätt

Enligt bibliotekariens neutrala förhållningssätt är det tydligt att ett brett sortiment är betydelsefullt. För B5 är det väsentligt att: "[...] alla känner sig välkomna här [...]. Biblioteket är ju det, det är allas, vi äger ju det ihop". Samtidigt menar hen på att; "Vi måste ha den här, vi måste ha den smala litteraturen.". B5 säger att det inte är gångbart med enbart en viss sorts litteratur, utan biblioteket måste kunna erbjuda en variation. B4 belyser en liknande aspekt angående bibliotekets samling, nämligen att: "[...] det inte är vi som ska bestämma vad folk ska läsa." men att "Vi kan inte köpa allt."

B5 uttalar sig om neutralitet och säger: "Jag kan inte sitta där som bibliotekarie och fråga vad folk ska använda det till [...]" B5 fortsätter med att förklara att biblioteket finns till för att utbilda folket och då är det viktigt att det finns litteratur som representerar olika åsikter och tankar. B4 utvecklar denna front ytterligare med:

Jag tycker, för mig i alla fall, en sak vad vi har på hyllorna och en annan är vad vi aktivt förmedlar. Böckerna som Massutmaning, det är inget vi aktivt förmedlar.

Det finns ingen anledning, men att de ska finnas tycker jag inte är något konstigt (B4).

B4 och B5 säger att biblioteket måste kunna ha den smala litteraturen, dock är det inget som de nödvändigtvis skyltar med för allmänheten. Samtidigt måste de begränsa sig eftersom den sortens litteratur har ett begränsat intresse och de måste ta hänsyn till bibliotekets budget. B3 är inne på samma spår som B4 gällande skyltningen och säger att: ”Den där hyllan det är väl inget man skyltar med jättemycket liksom.” Hyllorna kan innehålla kontroversiellt material, men det är inget som biblioteket skyltar med. B3 berättar att ibland krävs det ett aktivt intresse från användarnas sida vid uppsökandet av material. Det aktiva intresset är synligare angående historiska dokument som till exempel *Mein Kampf*, som finns i magasinet hos samtliga informanternas bibliotekssamlingar. B5 säger likt B3 att intresserade användare måste aktivt fråga efter det efter detta kontroversiella verk. B2 skiljer sig däremot från övriga informanter och säger att: ”Vi köper inte in böcker för att gömma dem, då är det bättre att inte köpa dem alls.” Om boken har köpts in så finns den i beståndet oavsett om man skyltar med den eller ej. Hen påpekar att: ”Vi brukar ju skylta med nya böcker.” Men B2 poängterar att böcker kan magasineras men att de ej undanhålls från användarna.

Alla fem informanter anser att det är en självklarhet att biblioteket påverkas av användarnas intressen och efterfrågningar. Eftersom biblioteket ska verka för folket och det är deras behov som står i fokus. Alla informanter berättar att de får in mycket inköpsförslag och att de köper vad de kan utefter det. B2 berättar att hen köper in mycket utifrån egna värderingar trots att det måhända inte är material användarna har större behov av. Dock påpekar B2 att det kan vara svärfattade beslut. Hen säger också att ens personliga åsikter värderas tidvis högre och utvecklar detta med att säga: ”Dels så köper vi in för att, om vi vet att folk läser dem eller för att jag tycker den ska finnas. Vi ska ha ett brett utbud då alla ska hitta någonting.” B2 påpekar att dessa personliga värderingar egentligen inte bör påverka men att: “[...] det är väl ofrånkomligt att det inte gör det.” B2 fortsätter och säger att det tidvis kan vara svårt att ta avstånd från sina egna ståndpunkter och enbart köpa in utefter medieplanen eller användarnas önskemål. Som exempel nämner B2 verket *Massutmaning* och berättar att det är en bok som var väldigt efterfrågad när den kom ut. Det visade sig vid ett senare skede att ett flertal användare avbokade sina reservationer, men den köptes ändå in med motiveringen att:

Vi ska ju kunna ha även kontroversiell litteratur som diskuterar problem med invandring och integration. Sen så blir det problem om det blir ren rasistisk propaganda, då är det något annat liksom. Och det ska vi ju undvika men, det är det ju, vi har ju ett demokratiskt uppdrag och då handlar det om att ha olika sidor av en debatt (B2).

B5 befinner sig på andra änden av spektrumet och ställer sig tvärtemot B2 angående personliga värderingar vid beslut kring inköp. Som hjälp har B5 en samling av recensioner hen brukar utgå från som: “[...] är liksom neutrala, så neutrala de kan bli, de är inte bundna till förlag.” Följer B5 recensionerna kan hen därmed anses vara och agera så neutralt som möjligt i beslutsfattningsstadiet. B4 berättar i liknande anda att personliga värderingar inte bör användas i den professionella rollen och fortsätter med: ”Men sen så är man ärlig, vi är alla människor, jag har åsikter och... för mig är det tjänstefel.”

Resterande informanter försöker även de att inte låta personliga värderingar användas under beslutstaganden. Men det är tydligt att användarnas intresse återspeglas i bibliotekets hyllor. B5 fortsatte i samma anda likt B2 och menade att:

Förutsättning i en demokrati är ju ändå att du måste tillåta olika åsikter. För att hur ska vi annars, alltså det finns inget annat alternativ riktigt, i grunden ska vi säga att vi har en demokrati, ska vi säga att vi har en fri åsiktsbildning då måste det liksom, så länge det inte bryter mot lagen, så måste vi vara en arena. Vi måste kunna, om folk efterfrågar det, så måste vi kunna köpa in. (B5)

För B5 är det en självklarhet att allting som efterfrågas ska kunna köpas in. Biblioteket finns till för användare och det är viktigt att deras skildrande åsikter reflekteras och inkluderas i bibliotekets utbud. Därför var det en självklarhet för hen att köpa in *Massutmaning* när efterfrågan kom.

5.4 Förhållningssätt gentemot politiskt kontroversiellt material och det demokratiska etoset

Informanterna har ett liknande men ändå varierande förhållningssätt angående kontroversiell media som kan tänkas gå emot bibliotekets demokratiska och politiska etos. B2, B4 och B5 har inte upplevt större kontroverser eller konsekvenser inom professionen. Men de resterande informanterna B1 och B3 har fått utstå personliga påhopp. B1, som första exemplet, har tidigt i sin karriär likt B3 tagit ståndpunkt vid att de nekade böcker av främlingsfientlig karaktär. Under intervjun öppnar både B1 och B3 upp sig angående de personliga konsekvenserna. De delar med sig om hur kommunikationen kan se ut med dessa användare som följer författare av kontroversiell karaktär. I dessa fall ligger deras fokus på invandringsfrågan.

När *Världsmästarna* gavs ut vägrade många bibliotek köpa in detta verk då den ansågs vara väldigt främlingsfientlig (Aquilonius, 2017; Engman, 2017). Dessutom ansågs den vara av låg kvalitet eftersom den inte kändes speciellt tillförlitlig i sina källor enligt B1 och B3. B1 berättade att innan boken gavs ut pågick det en intern debatt inom biblioteket angående hur man skulle förhålla sig till denna sortens litteratur.

B1 berättade att de på ena sidan av debatten hävdade att biblioteket har ett demokratiskt uppdrag, där yttrandefrihet står i centrum och allt ska köpas in så länge det inte bryter mot lagen. Medan andra sidan av debatten argumenterade för att biblioteket har ett annat uppdrag att upprätthålla, nämligen upprätthållandet av de mänskliga rättigheterna. B1 säger sig tillhöra den grupp som anser att mänskliga rättigheter går före bibliotekens demokratiska uppdrag. Därför vägrade B1 köpa in *Världsmästarna*, vilket resulterade i personliga konsekvenser för hen efter att ha hamnat i en diskussion med en missnöjd användare angående beslutet. B3 likaså fick uppleva liknande konsekvenser efter att ha vägrat köpa in boken och hamnat i en diskussion med en användare. Bägge informanterna försökte förklara för användarna varför den inte ska köpas in, men det var inga svar de svarande användarna godtog. Diskussionerna som B1 och B3 hade med respektive användare ledde till att informanternas privata konversationer med användarna angående de kritikerrosade böckerna läcktes och spreds online.

B3 påpekade att under denna incident hade de som praxis att vara öppna med vem som svarade på inköpsförslagen. Då inkluderades för- och efternamn i konversationen angående inköpsförslagen. Hen berättade att ”I början fanns vi ju med mail som att jag är ansvarig för de här och de här signummen liksom och jag har beslutat om det här.” B3

fortsatte med att berätta om åtgärder som verkställts: ”Nu har vi blivit mer sådana, liksom, att det inte står vem som är ansvarig.” Svartsmeddelanden är numera anonyma på biblioteket som B3 arbetar på. B3 påpekade också att de nu för tiden skulle överlämna problematiska konversationer till cheferna då det är ett större beslut och något som påverkar hela biblioteket. B1 berättade däremot att efter incidenten har hen stött på ytterligare problematik då deras biblioteket ingått i ett samarbete med bibliotek i närliggande kommuner. Vissa av biblioteken i detta samarbetet tog sig an att köpa in *Världsmästarna*, vilket gjorde att den nu även fanns i B1s bestånd. Situationen löstes och kom till sitt slut genom att de bestämde sig för att de kan fjärrlåna boken, men B1 stod fast med att vägra köpa in boken till sitt biblioteks bestånd. B1 poängterade att det är viktigt att man har ledningen bakom sig när det gäller diskussioner likt denna. Hen tycker att “Ingen enskild medarbetare ska hängas ut för att man har valt att köpa eller inte köpa.”

Uthängningen av de två informanterna hade sin efterföljd av konsekvenser där biblioteken tagit till åtgärder för att skydda de anställda. B3 kunde nu i efterhand reflektera över *Världsmästarna* och Sandandajis *Massutmaning*. En jämförelse mellan de två gjordes under intervjun. Diskussionen drogs mot skillnader där B3 tyckte att Sanandajis bok var välskriven, den ”påttalar om någon sorts vetenskaplighet”, jämfört med *Världsmästarna*, där man liknade invandrare till ”packråttor och allt möjligt [...]”. B1 gjorde en likartad bedömning av *Massutmaning*, att till skillnad från *Världsmästarna*, var *Massutmaning* skriven av en enligt B1 etablerad författare. Det påpekades att Sanandaji har kopplingar till Ekonomihögskolan i Stockholm vilket påverkade beslutet och gav Sanandaji och sin tur *Massutmaning* större trovärdighet. B3 berättade dock att det var ett flertal bibliotek som vägrade köpa in *Massutmaning*, men att hen tyckte det kändes som ”någon sorts politisk aktivism”, eftersom hen anser att ”man hade dåliga argument varför man inte köpte in den”. B3 poängterar att historien om uthängningen kan ha påverkat denna tankegång och menade på att hen tidigare ”läst dåliga böcker om invandringskritik” och att *Massutmaning* “[...] var liksom på en helt annan nivå”. Slutligen poängterar B1, angående dessa kontroversiella verken, att både *Massutmaning* och *Invandring och mörkläggning* är skrivna av “etablerade forskare och det spelar roll för att vi valde att köpa in dem”, medan *Världsmästarna* och dess skapare Julia Caesar “[...] var pseudonym och det spelar roll för att vi inte valde att köpa in den.”

Trots att B4 har aldrig blivit utsatt för något liknande som B1 och B3 har blivit utsatta för, påpekar B4 att “det är farligt att vara på biblioteket.” Hen utvecklar det med att det händer att man utsätts för saker och ting men att det enligt hen bör vara så. B4 utvecklar detta genom att berätta om ifall det demokratiska uppdraget ska följas måste man köpa in litteratur av kontroversiell karaktär. Hen säger att; “Jag är väldigt stärkande angående bibliotekets demokratiska uppdrag och det tänker jag måste genomsyra, särskilt förvärvet.” B4 säger att det gäller att vara beredd på att användare kan bli missnöjda över enskilda beslut och att diskussioner kan uppstå. Hen tror starkt på öppna dialoger och tänker att det är anledningen till att hen aldrig blivit utsatt för hot. Genom att ha en öppen dialog med sina användare visar man sig öppen för andra synpunkter. På det sättet kan man framföra en fridfull diskussion och därmed undvika animositet från användarna berättar B4. B1 och B3 å andra sidan menar på att denna sortens diskussion kan bli besvärlig.

Både *Världsmästarna* och *Invandring och mörkläggning* togs upp som exempel i alla intervjuer. Informanterna stod fast vid att böcker med liknande karaktär likt *Världsmästarna* icke uppfyller kriterierna bibliotekarierna följt under tiden dessa besluts togs. *Invandring och mörkläggning* köptes däremot, den ansågs mer vetenskaplig och

köptes in av bland annat B1. B1 förklarade beslutet med att de tidigare har köpt in material inom samma ämnesområde som Arnstberg forskar inom. Arnstberg kommer från ett erkänt universitet samt att han anses ha bra meriter, vilket enligt B1 förbättrar bokens chanser. B1 påpekar att Arnstberg gav ut en uppföljare till *Invandring och Mörkläggning*, samt att han skrev en bok om romer, *Romer i Sverige*. Böckerna köptes aldrig in då de ansågs vara för rasistiska och det kändes som att det fanns en avsaknad av vetenskapliga referenser. B1 anmärker dessutom att det aldrig kom in inköpsförslag på *Romer i Sverige* men att: “[...] hade vi fått det då vet jag inte hur jag hade gjort.” *Invandring och mörkläggning* köptes även in av B4 med motiveringen att den: “[...] diskuterade och skrevs om i dagspressen och i radio och tv.” och B4 menar att det gjorde det till en självklarhet att den skulle finnas på biblioteket. Motiveringen var att folket själva ska kunna läsa den och bilda sig en egen uppfattning. *Världsmästarna* ansågs dock vara uppenbarligen rasistisk. *Världsmästarna* var till exempel enligt B3: “[...] väldigt paranoid, alltså om man nu jämför med Sanandajis bok så är den här extrem”.

Ingen av informanterna har upplevt någon större konsekvens för användarna i samband med inköp av politiskt kontroversiellt material. Detta togs upp eftersom bibliotekens beslut av vad som ska innefattas i bibliotekssamlingen skulle kunna tänkas påverka samhället till någon grad, men det är inget informanterna har uppmärksammat. Däremot kom barnboksfiguren Lilla Hjärtat på tal i alla intervjuerna. Informanterna påpekade att diskussioner kring Lilla Hjärtat och liknande böcker som till exempel *Tintin i Kongo* som har ett historiskt men nu rasistiskt innehåll, kan lyfta olika frågor för biblioteket. Frågorna kan handla om beslut likt; vilken avdelning på biblioteket ska man placera boken? Ska den finnas kvar på barnavdelningen eller flyttas till vuxenavdelningen, magasinet eller ska den gallras? Dessa frågor kan vara svårartade när biblioteken försöker följa det demokratiska uppdraget. B2 som exempel tycker att: ”Stereotyper är aldrig kul [...]”, när porträtteringen av mörkhyade i äldre verk kom på tal. Hen menar att angående frågan om *Tintin i Kongo* och Lilla Hjärtat är det att ta den lätta vägen när man magasinerar materialet. B2 stärker detta beslut genom att man inte behöver ha den ute i biblioteket, åtrås verket får användaren aktivt söka upp den.

B1 tycker att det är skillnad på barn- och vuxenböcker angående dessa frågor, att det berör åldersgrupperna olika. Böckerna som innehåller Lilla Hjärtat har varit aktuella i stora debatter som sträckt sig utanför Sverige (Rönneberg, 2013). Samtidigt säger B1 att i samband med tolkningsperspektivet kan vuxna påverka barn genom att sätta ett vuxenperspektiv på böcker. De vuxna drar gränser och påpekar vad de anser vara kränkande, vilket blir problematiskt enligt B1 då barnen själva inte är medvetna om dessa gränser och inte ser det på samma sätt som vuxna.

Alla informanter är eniga med att stadgarna försöker följas. B1 tog upp exemplet med Botkyrka, Falköping och även Huddinge, där JO ”[...] gick ut lite väl hårt men att det också var en tydlig markering.”. De tre sistnämnda hänvisade tämligen mycket till dessa värderingsgrunder. Denna förändring gör att biblioteken måste ta stöd från deras medieplaner, policy eller andra lagar för att det ska kunna ses som en värdig anledning. Ändringen infördes så att risken för fall likt B1s och B3s uthängningar troligtvis skulle minska eftersom bibliotekarien måste uttryckligt utgå ifrån stadgarna och inte personliga värderingar. B1 tipsade oss om Johan Hirshfeldt och hur han har sagt att man ska: “[...] inte köpa enligt värderingar, men kvalitet är ok enligt JO.”. Detta rörde oss mot frågan: Vad är kvalitet? Frågan är tämligen svår sa B1 och fortsätter med: “Nästan inga bibliotek definierar vad kvalitet innebär.”. Hen nämner att det finns listat ett antal kriterier för vad kvalitet är när kulturrådet gör sina bedömningar av vad som ska få litteraturstöd m.m.

Enligt B1 tycker Johan Hirschfeldt att biblioteken bör jobba mer med begreppet och riktlinjerna kulturrådet lagt upp. B1, trots att hen är medveten om detta, använder sig inte av dessa riktlinjer i sitt arbete, men de har uppmärksammats. Implementeringen kan hjälpa till hur till exempel biblioteken bör eller skulle kunna gå tillväga med beslut där material ska köpas in eller nekas.

5.5 Oroligheter

Ansvar som läggs på biblioteken, främst vid till exempel måtten för vad en bibliotekarie ska kunna, höjs allt eftersom tiden går säger B5. B3 och B5 uttryckte en orolighet för bibliotekariernas utbildning, särskilt i situationen som B3 har upplevt. Att bli uthängd var inget B3 fick höra talas om under sin utbildning och när det väl blev allvarligt var det smått chockerande. Man hade inte pratat om hot mot bibliotekarier men att det här: "[...] var ju liksom ingen, ingen hade sagt det här på utbildningen, ingen. Jag var ganska grön då." B3 tyckte att detta hade kunnat motarbetats, hen tycker att: "[...] det är väldigt svårt att ge sig in i en sådant här faktabaserat innehåll". B3 säger detta med koppling till att bibliotekarien förväntas ha ett brett kunskapsförråd, vilket B5 också nämner. B5 uttrycker en frustration kring att utbildningstillfällena har sinat de senaste åren, eftersom hen tyckte utbildningen behövs (särskilt i samband med äldre bibliotekarier). Biblioteket är till för folket.

B3 kopplar detta till hur biblioteket ser ut, att det finns en blandning av det socialistiska omhändertagandet, det liberalistiska bildningsidealet och det konservativa. Bibliotekets omhändertagande del inkluderar en uppfostrande roll där kunskap ska kunna föras vidare, vilket kan slå bakut om bibliotekariernas utbildning inte sköts om. B5 säger att hens professionella roll har utarmats som följd av beslut som vidtagits, där bibliotekarier har fråntagits verktyg som de kunnat använda sig av tidigare för att på ett enklare sätt ta del av information. Försvinner dessa verktyg görs bibliotekets uppdrag som medhjälpare, kunskapsbildare och bidragare till livslångt lärande väldigt svårt tycker B5.

5.5 Arbets sätt gällande inköp av politiskt kontroversiellt media

B4 som arbetar på ett stort bibliotek har en större budget att arbeta med, vilket gör att deras urval kan se annorlunda ut. Det handlar oftast om hur stort antal exemplar som ska köpas in, snarare än *OM* det ska köpas in. Däremot gällande främlingsfientligt material påpekar B4 att: "Det är jättesvårt, varje inköpsförslag är en bedömningsfråga [...] Man får bedöma varje titel enskilt." B4 berättar att det märks hur populär en viss titel av kontroversiell karaktär kommer bli beroende på hur många inköpsförslag de får in. Exemplet som presenterades handlade om när *Massutmaning* gavs ut fick biblioteket ett flertal inköpsförslag för boken på en och samma dag. En spik i siffrorna likt dessa under ett kort tillfälle kan tyda på att en grupp trycker på för att få boken inköpt. Alltså kan vissa inköpsförslag kan verka suspekta, eftersom det har hänt att när boken väl är ute stämmer inte alls efterfrågnings-siffrorna överens med inköpssiffrorna. I sådana situationer handlar det vanligtvis om titlar som B4 och hens kolleger inte tror passar bibliotekets bestånd. Hen förklarar att det brukar märkas om ett sådant inköpsförslag enbart är lagt för att få ut boken på hyllan eller om användaren faktiskt har ett personligt intresse. B4 förklarar att:

Vi brukar märka när det är under uppsegling liksom, att någon bok, först kanske vi får ett inköpsförslag men sen blir det inga fler. Då vet man att det är någon som bara vill ha in en viss titel som kanske är väldigt, en väldigt märklig titel som vi inte tror att vi vill ha, eller behöver ha. Alltså det är inte för att man själv vill läsa den utan det är för att man vill att den ska stå på hyllan. Men andra gånger som den här *Massutmaning*, då fick vi flera stycken först en dag, sen droppade det in

efterhand. När man får så många, då tittar vi på det [...] och vi tittar även på dem där det bara är en som skickar. Men det är ja, det är svårt, vi pratar jättemycket med varandra (B4).

B4s bibliotek har enligt B4 som policy att svara på alla inköpsförslag, köps materialet omvandlas inköpsförslaget till en reservation för användaren. Om verket nekas svarar biblioteket med en motivation till varför och hänvisar då som regel till deras mediepolicy eller övriga riktlinjer. Anledningar till att neka inköp kan vara att biblioteket har en begränsad budget och att verket har få oberoende recensioner eller ett svagt intresse. Hen tar upp Logik förlag som exempel och berättar att de publicerar litteratur som biblioteket inte kan eller vill stå för. Hens bibliotek har då bestämt att de avböjer inköpsförslag och köper inte från de förlagen. Trots det händer det att användare emellanåt lägger fram inköpsförslag från det förlaget. B4 hanterar situationen genom att besvara inköpsförslaget med stöd från medieplanen, bristen på oberoende recensioner samt att man hänvisar till bibliotekets begränsade budget. Användarna har vid de fall B4 är medveten om godtagit dessa anledningar. Hen har då kunnat besparas potentiella påfrestande diskussioner. B4 belyser att: “[...] om vi inte köper en titel då svarar vi alltid varför vi inte gör det.”.

När B4 med kollegor svarar på ett inköpsförslag svarar de alltid med fullständigt namn. De anger aldrig sin egen e-postadress eller telefonnummer, utan de hänvisar till den allmänna ”inköpsmejlen”. Inköpsgruppen har skapat ett schema och en allmän e-post för inköp där de ska svara, köpa och reservera böcker till användarna med inköpsförslag. Det kan ses som ett förebyggande syfte att anonymisera för att förhindra personliga påhopp mot bibliotekarierna. I B4s fall, använder de för och efternamn i kontakt med användarna, men det påpekas att det är så de arbetar, det kan variera från bibliotek till bibliotek. B4 gav oss ett tips under intervjun, det var att man ska alltid; “[...] diskutera med kollegor, ha en levande dialog, var inte rädd att prata med folk.”. B4 stärker detta ytterligare med att hen tänker sig att den öppna diskussionen har hjälpt något ofantligt i deras arbete. Tack vare öppna dialoger har det troligen minskat risken hot eller dylikt säger B4.

Både B4 och B1 påpekar vikten av kvickhet, de menar att användarna idag vill ha böckerna snabbt vilket gör att biblioteket inte kan dra ut på beslut. B1 säger att om man får ett inköpsförslag kan man inte låta det ligga i en månad i väntan på ett möte att diskutera det med kollegorna. Är man osäker får man mejla eller gå och prata med någon i ett annat rum som också ansvarar för inköp och ta diskussionen direkt. B1 och B3 tog allt oftare upp diskussioner angående kontroversiella böcker med sina kollegor eller chefer efter uthängningen. B3 gav exempel på hur hen tänker kring vissa inköpsdiskussioner med användarna och stärker exemplet med: “[...] det är kanske så att man skulle överlämna sådana konversationer till sina chefer för de besluten liksom”. B4 och hens kollegor kan låta inköpsförslag ligga i några dagar om de är osäkra, på så sätt kan de diskutera i lugn och ro med sina kollegor och undvika förhastade beslut. Emellertid händer det att B4 och kollegor köper boken utan att lägga in den i systemet. De ger sig själva tid att bilda sig en egen uppfattning genom att undersöka boken mer grundligt innan de inkluderar den i beståndet. Det är dock väldigt sällan detta förekommer. I de fallen brukar de läsa igenom BTJ:s recensioner, men är utgivaren ett litet förlag kan recensioner av värde vara få. B5 är den enda av informanterna som för nuvarande inte använder sig av BTJ. Detta är ett beslut hens chefer har tagit. B5 utvecklar det med att: “Mina chefer tycker inte att vi behöver den och många av mina kollegor tycker inte det heller. Så jag och de som tycker som mig, vi är i underläge [...]”.

B1 och kollegor använder sig av behovsanalys vid inköp. Hen säger att: ”Där är det mer analys av vad som efterfrågas och då inte så mycket innehållsmässigt”. De ser över vad som efterfrågas i de olika områdena och gör en områdesanalys utefter de befintliga behoven. Som exempel uppmärksammas det om det finns en högre siffra av barn i ett område eller ifall det är en mer heterogen användargrupp kan det behövas en större bredd av material. B1 fortsätter och förklarar:

Skulle vi bara köpa det som alla efterfrågar då hade beståndet sett helt annorlunda ut, vi har något uppdrag ändå att kvalitativt och bredd mässigt, och det står ju också i bibliotekslagen. Men facklitteratur är det väldigt mycket efterfråga. Men det innebär inte att man bara köper in det som lånas ut mest (B1).

Den tidigare inköpsansvarige för B1s bibliotek var likt B4 av åsikten att allting ska köpas in. B1 berättade att de inte skulle ha kvalitetsbedömningar. Hen påpekar att detta inte stämmer överens med verkligheten och säger att: ”[...] det har de inte gjort... men däremot har de försökt ha en bredd.”. Kvalitetsbedömningar har utförts trots att den tidigare ansvarige har hävdade det motsatta. För närvarande har de sina behovsanalyser att utgå ifrån, där de kan se vart behovet finns och ha det i åtanke. De har dessutom blivit striktare kring vad som köps in och vad som nekas. B3 kommenterar också värdet av ett brett bestånd vilket för hen betyder: ”[...] alltså många hyllor, ideologiska utgångspunkter och så där.”. Hen berättade att de har varit tvungna att dra ner på inköpsförslag på grund av budgetförändringar. Tidigare hade de en större budget vilket gjorde att de kunde köpa in mer av det som efterfrågas samtidigt som: “Det ska vara kvalitet liksom, vad det nu betyder”. B3 nämnde kvalitet och tyckte till med att det kan vara svårdefinierat. “Det är inte bara att köpa in för att det kommer en förfrågning”, utan det måste även uppfylla vissa kriterier. B3s bibliotekets policy meddelar att de verkar för åsikts-och yttrandefriheten, därmed kan åsikter av smalare karaktär och tillgängligheten till dessa åsikter möjliggöras.

Angående frågan om främlingsfientligt material ger B3 följande svar: ”[...] har man liksom den andra änden av spektrumet så tycker jag att man kan erbjuda det här också.” men uppmärksammade oss om att de självfallet undviker olagligt material. B3 poängterar att hen “[...] försöker göra en god omvärldsanalys”. Dels för att kunna ha “[...] lite koll på de här böckerna som kan bli lite omdiskuterade.”, men även för att hålla sig uppdaterad om det politiska klimatet. Vid tidpunkter då ett specifikt ämne är aktuellt med en hetlevrad debatt kan en nyansering och en uppdatering av bibliotekets befintliga samling sättas i rörelse. Genom att hålla sig uppdaterad med bibliotekets samling blir det lättare att utföra kvalitetskontroller. Det ger bibliotekarien även en chans att i förväg kunna leta upp information angående dessa verk, detta för att kunna förbereda sig för eventuella diskussioner.

Vid inköpsförslag köps det mesta in och om det är inte möjligt kan biblioteket förslagsvis fjärrlåna materialet säger B3. B3 berättar att: ”Det är sällan man får neka bägge sakerna så att säga.”. Övriga informanter berättar även de att fjärrlånstjänsten används ifall de nekat inköpsförslag. I de flesta fall om material inte köpts pekas det ofta mot bibliotekets bristande resurser. I synnerhet om intresset för materialet är svagt. B3 berättade att det har hänt att bibliotekarien ångrat ett inköp, som då har gallrats från systemet i efterhand. För övrigt säger B3 att de främst observerar cirkulationsantalet för att bestämma om verket ska behållas eller ej.

Begränsningar i budgeten var en punkt som B1 tillika nämnde. Hen berättade att biblioteket har rentav inte råd att köpa in allting. Samtidigt belyser hen att användandet av ens egna värderingar som grund till avslag inte ska förekomma. Hen fortsätter med att det är extra tydligt efter JO-beslutet, trots att det var endast 10 år sedan personliga värderingar ansågs vara en giltig grund till avslag. Idag ska det ges skäl baserat på mediepolicy, ekonomin eller lagar för att avslaget ska kunna gå igenom. B1 beskrev denna förändring av lagen. Den infördes efter situationen där Botkyrka samt Falköping stod till svars och antog ett ställningstagande. Och trots att besluten tidigare har baserats på värderingar som följer bibliotekets demokratiska uppdrag och etos, måste biblioteket uttryckligen ha en "bättre anledning" förklarar B1. B1 säger att en mer legitim anledning skulle kunna vara, som tidigare nämnt, på grund av budgetskäl. B1 tycker denna förändring: "[...] är lite tråkig för då är det på något sätt juridisk instans som styr vad som ska finnas på biblioteken [...]"

5.6 Tidningar och tidskrifter

Inköp av tidningar och dess riktlinjer tas upp av B1, B3 och B5, där de alla säger sig försöka hålla ett brett utbud. B5 menar att: "Dagstidningar är nästan det svåraste av allt för det ska helst vara lite spritt över landet. Det ska vara olika politiska åsikter och så.". Som exempel nämner B5 *Nya Tider*, vilken tidigare har varit efterfrågad av användare. Den blev då nekad med anledning att de redan hade Sverigedemokraternas tidning. Om efterfrågan skulle öka i dagsläget tänker hen att de säkerligen skulle godkänna detta inköpsförslag eftersom de inte har Sverigedemokraternas tidning i samlingen längre. B3 tar tillika upp *Nya Tider* som exempel och sa: "[...] jag tycker det är ganska viktigt med yttrandefrihet, att alla åsikter ska få talan.". Men angående *Nya Tider* och mindre tidningar, ansåg B1 att det är bättre att använda argument som att: "Det är en rikstäckande tidning men den är ändå inte jättestor, så då har den lite begränsat intresse här i staden.". Hen fortsatte förklaringen med att sådana beslut kräver lite betänketid. Trots att *Nya Tider* är en mindre tidning med begränsat intresse, har den trots allt sina läsare och det kan vara nödvändigt för biblioteket att införskaffa den. B3 påpekar att sådana beslut kan skapa debatter med användarna, men att det samtidigt: "[...] ingår i min lön att man ska kunna ta diskussioner med folk."

För B1 däremot nämns det andra anledningar för ett brett utbud av tidningar. Som exempel för att kunna slippa diskussionen: "[...] "varför har ni inte proletären men ni har den här!". Tidigare har de nämligen haft problem med användare som undersökt alla tidskrifter som kan utgå från en politisk utgångspunkt. Som efterföljd kontaktade dessa användare bibliotekets ledning och anklagat biblioteket för att vara politiskt vänstervridet. B1 hävdar dock att det inte är bibliotekets mening att vara politiskt vridna, utan hen påstår att det snarare: "[...] är en följd av hur utgivningen ser ut bland annat av kulturtidskrifter snarare än att det är ett medvetet val.". Dessa anklagelser har utöver anklagelserna lett till en ny tidningspolicy för biblioteket. Tillsammans med sina kollegor har B1 tagit fram en policy där partiernas tidningar, lokalt som i riksdagen, ska finnas på biblioteket. Detta för att undvika anklagelser och diskussioner om varför de enbart har tidningar från ena sidan av debatten.

5.7 Förlagens pålitlighet

Förlagens olika roller kommer på tal i samband med frågan om inköp av kontroversiellt material. Alla respondenter berättar att större delen av det kontroversiella materialet ges ut av mindre förlag eller är egen utgivet. Som exempel nämns *Invandring och mörkläggning* i samtliga intervjuer. Det framkommer att den är egen utgiven. B1 nämner

hur författaren själv, Karl-Olov Arnstberg, kontaktat biblioteket via e-post och berättar att han ska ge ut en bok. B1 säger att: "Ibland är det så att förlagen själva skickat ut, så var det med Arnstberg, han mailade ut och sa: "Nu kommer den här boken.". Samtidigt tenderar bibliotekarierna att vara skeptiska mot reklam av denna karaktär. Respondenterna berättar att förlagen själva inte fungerar som en legitim källa gällande recensioner av böcker för att de är partiska i sin recension. B3 säger till exempel att: "[...] förlagen är kanske inte så viktig källa. Jag tycker att om man får mail från dem så är det lite reklampapper.". B4 är av samma tanke och förklarar att för de mindre förlagen kan det vara besvärligt att hitta oberoende recensioner. B4 utvecklar det med att: "[...] sådana, pytte, pyttesmå förlag som ger ut en titel, de recenseras i princip aldrig hos BTJ [...] de har inga lektörsomdömen, nästan aldrig.". Hen fortsätter med att berätta om att recensionerna de hittar från dessa mindre förlag kan vanligen finnas på Facebook-sidor eller förlagets hemsida. B4 tycker: "[...] det är ju skrot. Det är inget vi kan använda för det är ju som en baksida: Köp den här boken, den är bäst!". B5 instämmer angående problematiken kring den riskabla partiskheten för deras bok och sa: "[...] det är inget förlag som skriver att "det här är skit, köp inte det här.". " .

De mindre förlagen anses i allmänhet mindre pålitliga samt av sämre kvalitet än de större förlagen. Biblioteken väljer därför att främst köpa från de större och mer erkända förlagen. B1 säger till exempel att: "[...] då tror vi att den som Bonniers ger ut är bättre än den som det okända lilla förlaget ger ut." och att: "[...] det blir en form av erfarenhet, att vissa förlag är bättre än andra.". B3 kommenterar kvalitetsaspekten och säger: "Sen är det väl idag, det kommer ut mer, det ökar väldigt mycket med egna förlag." men: "[...] så mycket högkvalitativt kommer inte från det hållet.". De större förlagen och dess utgivna böcker kan finnas recenserade i BTJ, vilken anses vara en trovärdig neutral källa av recensioner. B2 berättar att gällande inköp av: "[...] någonting som kan tänkas suspekt [...]" använder hen sig ofta av BTJ för att "läsa på" och menar att: "Det är vanligt källkritiskt arbete kring det [...]". Utöver BTJ:s recensioner berättar B4 att dagspressens omdömen kan påverka bibliotekariens beslut. Detta eftersom böcker som recenseras i dagspressen uppfattas och kan anses rent allmänt som mer pålitliga. Dagstidningarna blir en källa av oberoende recensioner, vilket förenklar processen för bibliotekarierna att skapa sig en egen uppfattning inför ett inköpsbeslut. B4 berättar att finns det recensioner och omdömen i dagspressen och BTJ: "[...] då är det liksom inga problem.". Recensionerna och omdömena kan hjälpa bibliotekarien inför ett inköpsförslag.

För B4 kan undantag göras gällande de mindre förlagen. Som exempel nämner hen den lokala samlingen som biblioteket sköter. Biblioteket får majoriteten av sitt material till denna samling från mindre förlag eller donerat av privatpersoner. För det rör sig om ett specifikt område och material kring det lokala området kan annars vara svårt att införskaffa. Hen säger sig göra undantag gällande material kring personliga erfarenheter av sjukdomar eller annan ohälsa, till exempel erfarenheter av astma eller allergi. Hen förklarar att det kan vara svårt att få tag på och menar att: "[...] då blir det liksom kvalitetsskälet, det finns inte så mycket, därför köper vi denna.". " .

6 Analys

I detta kapitlet redogörs för vad vi har kommit fram till i vår undersökning utifrån den insamlade datan med hjälp av innehållsanalys. Vi har valt att tematisera resultatet för analysen utifrån de två delfrågorna i huvudfrågan i vår frågeställning. Detta för att sedan kunna besvara huvudfrågan i diskussionen.

6.1 Hur förhåller sig bibliotekarierna neutralt till inköp av politiskt kontroversiell media?

I informanternas svar framkom olika förhållningssätt till inköp av material, samt hur den neutrala rollen försöker hållas vid liv. Men vad är neutralitet och vilka komplikationer präglar den?

Bibliotekarierna följer främst bibliotekslagen, sedan UNESCOs folkbiblioteksmanifest och därefter bibliotekets egna medieplan eller policy. Ytterligare ett förhållningssätt till inköp av material är skildringen av det professionella och den personliga (hädanefter förkortat till professionella-personliga) uppfattningen eller värderingarna i samband med urval och inköpsförslagen. Detta vare sig det handlar om inköp, nekandet av inköp eller gallring av material m.m. På den ena sidan har vi B2 med en stark anknytning till det professionella-personliga. Hens personliga värderingar färgar hens val under inköp mer markant än de andra informanterna och B2 är inte rädd för att: “[...] ta upp problemet i politiken/högre upp [...]”. Hen vågar att stå för sina val. B2 hänvisar ständigt till medieplanen under intervjun ifall hens beslut skulle ifrågasättas. Medieplanen stödjer B2 i sitt beslut och följer B2 planen anses hen som neutral och rättvis. Medieplanen kan ses som bibliotekets och bibliotekariens ryggrad gällande urvals- och inköpsprocessen. Det stödjer och tillåter bibliotekarien att rättfärdiga sina beslut genom att kunna hänvisa till medieplanen.

Utöver B2 kan även B5 knytas till det professionella-personliga med sin oro över hur hen ska förhålla sig som beslutsfattare inför inköpsförslag eller som medlare av information för material. B5 likväl fäster sig vid medieplanen men till skillnad från B2 går hens tankar ständigt mot hur man ska uttrycka sig och bära den neutrala rollen. Utbildningen brister säger B5 och hen känner att det krävs alltmer från bibliotekarierna, samtidigt som utbildningstillfällena är få. Den senaste förändringen i B5s arbetssätt gör att hens vardagliga mönster har brutits. En större del av B5s fokus sätts på tidigare vardagliga mönster, hens beslutstagande verkar svikta. B5 skulle kunna vara i en process där hen habitualiserar ett nytt vardagsmönster efter arbetsplatsens nya bestämmelser (Eriksson-Zetterquist, 2017, s. 16). B5 uttryckte sig om sitt förändrade arbetssätt och att det kan anses negativt i dagsläget. B5 uttrycker sin oro som äldre bibliotekarie, att hen bör fortsätta utbildas genom till exempel workshops och dylikt. B5 säger att nya generationen har förmånen att kunna se det nya mönstret som något givet.

Här kan man se tydliga tecken på att strukturer kontinuerligt förändras, även i en äldre organisation som biblioteket. Det skapas en *tvingad isomorfism* (Eriksson-Zetterquist, 2012, s. 94) inom professionen. Överordnade inom eller utanför organisationen kräver att bibliotekarierna ska följa en ny standard där exempelvis borttagandet av tillgång till BTJ recensionerna införts (Ibid.). B5 blir tvungen till att anpassa sig efter den nya strukturen och de krav som alltmer sätts på bibliotekarier. Men likt B5 nämnt kan bristen av utbildningstillfällen vara problematisk. Den *tvingande isomorfismen* kan ha kommit från en institutionell entreprenör. Eriksson-Zetterquist (2012, s. 94) säger att de visar på och kan skapa förändringar inom organisationer via till exempel begränsade resurser. I detta

fall har de ansedda neutrala recensionerna och nedskärningarna på antal utbildningar verkställts och påverkat bibliotekarier.

B1 och B3 hade till en början ett starkare drag till det professionella-personliga förhållningssättet. Men eftersom deras uthängning var en direkt konsekvens för de personliga värderingar de stod för, följer dem nu de ansatta riktlinjerna noggrannare för ett förhoppningsvis mer objektivt ställningstagande inför inköp. Risken för konsekvenser fanns, men när de väl själva fick uppleva de negativa följder fanns det som B1 sa: “[...] inget de kunde göra.” Med denna reaktion kan B1 ses som likgiltig till efterföljderna. B1 stod för sina värderingar i sitt beslut. Men B3 blev däremot mer påverkad än B1 över uthängningen. Användaren med önskemålet tog diskussionen i egna händer och hängde ut B3. B1 och B3 vänder sig numera till sina chefer vid svårare fall, men i B1s fall sker det främst till kollegor. Denna förändring härstammar troligtvis från uthängningarna eftersom de är väl medvetna om vad personliga värderingar kan orsaka. De verkar ha lämnat detta bakom sig och tagit lärdom av erfarenheten.

I fallet om uthängningarna skulle man kunna likna B1 och B3s agerande till de progressiva radikala bibliotekarierna Lewis (2008) skriver om. De har stått upp för deras tolkning av bibliotekets etos och den demokratiska andan under beslutstagandet för inköpet av materialet. De stod fast vid sina ståndpunkter även efter inspektion av materialet ifrågasatts av användarna. Informanterna agerade utifrån en aspekt likt Rozensweig (1991, s. 5–6) skriver, att bibliotekarierna väljer litteratur av hög kvalitet för folket. Informanterna inkluderade sina personliga värderingar i deras beslut och uttryckt detta i kommunikationen med användarna. Likt Tumba bibliotek var B1 och B3 inte tillräckligt neutrala eller objektiva, varken i sitt beslut eller handlande. B3 reflekterade kring situationen och sa: “[...]ingen hade sagt det här på utbildningen, ingen, jag var ganska grön då liksom.” Citatet stämmer överens med Berger och Luckman (Eriksson-Zetterquist 2012, s. 16) och deras teori kring habitualiseringen av nyanställda inom en institution. Utan mycket till erfarenhet kan man dagligen ställas inför oupptäckta delar inom professionens vardagliga mönster. Med en situation likt en uthängning har B1 och B3 utvecklat samt förändrat sitt tillvägagångssätt inom professionen. Skulle B1 och B3 varit mer erfarna inom det existerande handlingsmönstret som rådde inom organisationen hade detta kunnat förhindras eller fått ett annat utfall.

B4 är den enda av informanterna som nästintill förkastar det personliga. Hen visar ett klart självförtroende under intervjun. B4s separation av det professionella och det personliga syns redan från början. Hens självförtroende och förmåga att skildra arbete och personliga värderingar vid inköp kan vara till följd av att B4s bibliotek är ett av de större folkbiblioteken. Institutionaliseringsen för deras bibliotekarier, hur de ska agera inom professionen, kan se annorlunda ut än för bibliotekarierna från mindre bibliotek. Den monetära och institutionaliserade tryggheten som B4s bibliotek besitter kan påverka B4s ställning till det professionella-personliga. Men B4 är inte av tron att alla kan vara neutrala i sitt tankemönster. Som exempel säger hen att det troligtvis tyder på en politisk agenda eller liknande om alla medarbetare vid en arbetsplats tyckt likadant. Trots B4s självförtroende till det neutrala och objektiva hänvisar inte hen till en form av etos likt resten av informanterna framstår följa. Detta framgår tydligast vid urvalet av material och hur B4 relaterar till urval. Det finns ingen tydligt märkbar oro, inga tidigare problematiska situationer nämns och de personliga värderingarna lägger B4 åt sidan.

Respondenternas olika förhållningssätt förtydligas ytterligare i frågan angående tidningar och tidskrifter. B5 intar här likt vid inköp av övrig media, en professionell roll. Hen följer

bibliotekslagen och sin mediepolicy och ser till att hålla personliga värderingar utanför beslut. Under intervjuerna kunde man dock urskilja en negativ inställning när tidningar som *Nya Tider* togs upp. Likväl B1 och B3 nämnde att de inte har tidningen inne då de redan har ett liknande utbud för de intresserade användarna. Men de tre informanterna uttryckte sig väldigt likartat, att om det skulle skapas intresse för tidningen skulle den med största sannolikhet köpas in. Utifrån informanternas personliga värderingar skulle de helst inte velat se tidningen i deras biblioteks bestånd. Likt B5 använder sig även B1 av bibliotekets medieplan för att stödja sina inköpsbeslut gällande tidningar och tidskrifter. Till skillnad från B5 och B3 berättade B1 om medieplanen från ett mer personligt perspektiv. Med hjälp av medieplanen hoppas B1 på att: "[...]slippa diskussionen [...]", samtidigt som hen kan upprätthålla ett brett utbud. B1 berättar däremot att hen köper in tidskrifter av politiska partier som är etablerade på riksdag eller lokalnivå.

Medieplanen agerar likt ett skydd mot personliga påhopp, maskerat som ett stöd för yttrande- och åsiktsfriheten. Bibliotekarierna kan hänvisa till den ifall deras beslut ifrågasätts. Medieplanen förespråkar ett utbud där i princip samtliga politiska åsikter ska vara representerade. B1 följer sitt biblioteks institutionaliserade arbetssätt och praxis genom att hänvisa och utgå från den (Eriksson-Zetterquist, 2012, s. 66). B3 verkar befinna sig i mer av en gråzon. Hen säger sig inta en professionell roll och neutral roll, men hens personliga värderingar kan tydas i hens diskuterande kring ämnet. B3 följer medieplanen och anser sig själv stå för yttrandefrihet och att alla åsikter ska få sin talan. Samtidigt använder hen sig av argument som "[...] den har begränsat intresse [...]" fastän det poängterades att "[...] det är en rikstäckande tidning [...]". B3 har enligt intervjun inga problem med att folk får sin talan genom beståndet i biblioteket, men uppmärksammar att det bör finnas en nivå på krav av kvalitet.

6.2 Hur förhåller sig biblioteket till inköp och urval av politiskt kontroversiell media som går emot bibliotekets demokratiska etos?

Resultatet visar att informanterna och deras bibliotek följer ett demokratiskt etos. Exempel som tyder på detta är det breda utbudet biblioteken strävar efter. Informanterna hänvisade till bibliotekslagen samt egna medieplaner och stadgar gällande inköp av kontroversiell medie. Både bibliotekslagen och medieplanerna bygger på grunder om fri tillgång till information och mångfald och jämlikhet. Biblioteket ska verka för demokratin och den fria yttrandefriheten och åsiktsbildningen (SFS 2013:801). Kvalitet spelar tillika en viktig roll. Dock uttryckte informanterna en osäkerhet kring vad kvalitét egentligen innebär och menade att det är ett svårdefinierat begrepp.

Bibliotekslagen i sig kan liknas till ett meningssystem (Eriksson-Zetterquist, 2012, s. 93) som binder samman i detta fall biblioteken, för hur de ska till exempel förhålla sig till kontroversiellt material. Kontroversiellt material kan ses som problematiskt eftersom det kan verka emot bibliotekets demokratiska etos. Tolkningen av dess etos grundar sig i bibliotekslagen. Emellertid betyder det inte att alla bibliotek är enhetliga till samma grad. Biblioteken och dess demokratiska etos värnar för välfärden, folket och dess olika grupper. Men biblioteken handlar inte enligt en gemensam mall angående inköp. Beslut kan fattas genom en handling som kan ses som omedveten, men en handling enligt Jepperson (Eriksson-Zetterquist, 2012, s. 95) gör man som ett medvetet val, omedveten eller ej. Biblioteken har inom olika planer eller stadgar explicit sagt att de avfärdar material ifall det strider mot värdegrunderna de värnar om. Sådana exempel kan vi se i B1s och B3s exempel, där de stod upp för demokratin på eget bevåg. B1 är en av de bibliotekarierna som nekade att köpa in Sandandajis *Massutmaning*. Man kan fråga sig om detta går emot det demokratiska etoset, är det personliga värderingar som tog plats

eller är det enbart bibliotekarien som gör sitt jobb och värnar om beståndets innehåll och kvalitet?

Bibliotekariernas motvilja att exponera de kontroversiella verken skulle kunna ses som en form av politisk aktivism (Rosenzweig, 1991, s. 5-7). Eftersom bibliotekarierna väljer materialet det ska skyltas med utanför eller på hyllorna kan de potentiellt utesluta särskilda ämnen. Biblioteken kan påverkas från olika plan. Politiskt sett tenderar det att handla om kommunen, staten eller dylikt. Politiken kan påverka biblioteken och dess bibliotekarier omedvetet. Tumba bibliotek i Botkyrka togs upp som exempel i samtliga intervjuer, en samhörighet som binder samman resultatet. De varken köpte in eller fjärrlånade material av kontroversiell och rasistisk karaktär. Tumba bibliotek stred indirekt mot fri åsiktsbildning och yttrandefrihet i beslutstagandet kring boken *Massutmaning*. Samtidigt påpekar alla informanter att biblioteket är en plats för folket, det är en plats där alla åsikter har ett hem. Urval av kontroversiella böcker kan bli komplicerat då biblioteket ska ta hänsyn till både den fria åsiktsbildningen samtidigt som man ser till användarnas behov och välfärden. De omdiskuterade verken ska kunna köpas in och användare ska kunna få ta del av dem om de så önskar. Det är inte bibliotekets ansvar att veta vad informationen ska användas för och hur den ska läsas m.m. Utgår de ifrån detta kan det visa det att politiskt kontroversiellt material har sin plats på hyllorna, de kan vara viktiga för till exempel ett skolarbete. Oltmann (2016) hänvisar till detta och är av tanken att omplaceringen av kontroversiella verk kan ses som en form av censur. B4 berättar om bibliotekets bestånd med följande: "[...]det är skillnad på vad biblioteket köper in och vilket budskap de faktiskt förmedlar." Med detta tankesätt kan biblioteket tekniskt sätt innefatta all typ av material, där de bortser från kvalitet och urval baserat på fri åsiktsbildning. Risk för att stämplas för användandet av en form av censur försvinner. Men urval måste göras enligt B1, för återigen har biblioteken inte resurser för denna arbetsform där allt införskaffas, därmed krävs det en form av urval av material.

För bibliotek som sägs acceptera en bredd av åsikter existerar hyllan med kontroversiella titlar enligt B2 och B3 i bakgrunden. Detta trots att B2 poängterar att hen och biblioteket inte köper in böcker de tänkt gömma. Böcker som till exempel *Massutmaning* får användarna själva leta efter eller alternativt fråga om. Ett argument till detta är enligt B3 att de flesta besökare som kan tänkas ta illa upp av *Massutmaning* inte söker de hyllorna. Hen sa att majoriteten av personerna i grupper som de exempelvis nyanlända söker sig istället till matlagningsböckerna eller lättläst svenska. B2 och B3 kan ses i detta exempel som de mer accepterande. Men gränsen mellan rätt och fel, personliga värderingar och professionellt urval kan framstå som hårfin. I fallet om hyllorna med politiskt kontroversiellt material är det troligtvis inte av större vikt om hyllan syns eller inte. Biblioteket tillgängliggör och undanhåller inte information, materialet finns där om man letar likt B2 uttryckt sig.

Bibliotekets strävan av en neutral roll framkom genom informanternas utsagor. B4 belyser exemplet att hen inte bestämmer eller får ta del av vad användaren läser eller ska läsa. I Tumba biblioteks fall färgade kommunens vision bibliotekariens beslutsfattande kring inköpen av *Invandring och mörkläggning* och *Muhammets flickor*, det kan peka mot att kommunen agerar som organisationer av makt (Eriksson-Zetterquist, 2012, s. 79). "De tvingande krafterna" (Ibid.) tog plats och bibliotekets roll samt svar ansågs ej som neutralt och objektiv. Neutralitet nämns då det är ett attribut biblioteket försöker hörsamma eftersom de är den öppna arenan. Information ska finnas tillgänglig, även om ståndpunkter kan tänkas vara av kontroversiell karaktär. Bibliotek som entitet utvecklar sitt bestånd genom sitt inköp, beståndet växer med och påverkas av folket. Att var person

kan få göra sin röst hörd och påverka beståndet stämmer överens med den demokratiska andan. B1 berör detta när hen pratar om datainsamling via sitt biblioteks behovsanalyser. Hen säger att självfallet tar de in inköpsförslag samt ser över data och vad folket önskar. Men detta utförs "i rimliga doser", annars hade biblioteket varit fyllt med böcker om änglar och personlig utveckling. Urval sker, det måste ske inom alla folkbibliotek säger JO (Renfors 2017, s. 15). Alla informanter delar tankesätt, de nämner måttlighet och att alla åsikter ska finnas representerade, men att det är en fråga om kvalitet. Frågan om vad "bra" kvalitet egentligen innebär är dock svårtolkad.

Utöver de "nyare" kontroversiella verken, likt *Varför tigger romer?* och *Massutmaning*, vilka finns på hyllorna i många av dagens bibliotek, finns det äldre verk som kan anses kontroversiella. Till skillnad från dagens verk klassificeras dessa således med ett historiskt värde. Dessa "tidsdokument" eller historiska böcker, till exempel *Mein Kampf* och *Maos Lilla Röda*, kan för det mesta hittas i bibliotekens magasin. Materialet är inget biblioteken skyltar med. Det är utdaterat, men det anses vara en viktig del av den mänskliga historien. B3 och B5 berättar att användarna aktivt får fråga efter dessa verk ifall de skulle önska ta del av dem. Trots att detta material är politiskt kontroversiellt, till exempel räknas *Mein Kampf* som nazistisk propaganda, ser man detta utifrån ett historiskt perspektiv. Biblioteken existerar till stor del som ett informationscenter, de tillgängliggör information likt deras demokratiska etos och bibliotekslagen bestämmer. B4 och B5 visade ett större intresse i intervjuerna för att tillgängliggöra historiska dokument.

Informanterna är eniga om att det räcker med ett mindre antal verk som representanter för de enskilda smalare åsikterna. Enligt respondenterna ges många av de kontroversiella verken ut av små förlag eller är egen utgivna. Informanterna är skeptiska gentemot de mindre förlagen, speciellt kritiska är de mot böcker som ges ut av egna förlag. Dessa böcker tenderar att vara av sämre kvalitet. Av erfarenhet föredrar bibliotekarierna främst de större förlagen eftersom de etablerat sig och anses mer pålitliga. Dock finns det undantag likt fallet med B4 som menade att mindre förlag eller förlag som ägnar sig åt egenutgivning kan framförallt komma till hand för den lokala samlingen. Eftersom den typ av material är svårfunnen och handlar främst om det lokala området är det inget som ges ut nationellt eller i större omfattning. Informanterna upplever att den kontroversiella litteraturen får oftast ges ut av mindre förlag eftersom de större troligtvis inte godtar dem. Alla informanter har ett gemensamt mönster av att små förlag inte har referenser av likvärdig standard likt de erkända förlagen. Pålitliga referenser är ett av kraven för att kontroversiellt material ska köpas in. Utöver förlagens trovärdighet kan det vara svårt att hitta oberoende recensioner för verken. Trots detta uppmanar biblioteken användarna att komma med inköpsförslag, det är deras bibliotek, biblioteket är där för dem och samlingen likaså.

7 Diskussion och slutsats

I detta kapitel kommer vi att föra en diskussion om huvudfrågan med hjälp av tidigare presenterat material. Diskussionen är indelad i delkapitel för att enklare kunna svara på huvudfrågan. Diskussionen kommer främst att röra sig kring makt och neutralitet och hur biblioteken egentligen förhåller sig till dessa två motstridande aspekter. Därefter följer en diskussion kring teori och metod samt en presentation med förslag till framtida forskning. Som avslutning kommer vi ge en kortare sammanfattning av undersökningen.

7.1 Hur förhåller biblioteket till spänningen mellan det neutrala och det politiska etoset?

7.1.1 Kontroversiell litteratur i samband med demokratibegreppet

I *Strategi för en stark demokrati – främja, förankra, försvara* (2018) beskriver regeringen den demokratiska situationen i Sverige och skriver om hur den skulle kunna förbättras. I dokumentet tar regeringen bland annat upp motsättningar i dagens demokratiska samhälle. Det skrivs om hur anti-demokratiska aktörer påverkar samhället. Dessa aktörer skapar anti-demokratiska motsättningar i samhället och kan få vissa folkgrupper att känna sig mindre trygga. En osäkerhet i hur samhällsutvecklingen fortgår medan den för anti-demokratiska grupper upplever att det bidrar till ett bättre samhälle (Regeringen, 2018). När biblioteket köper in kontroversiella verk som kan anses främlingsfientliga kan de bidra till att vissa grupper kan känna sig utsatta. Inkluderingen av verket kan skapa rädsla och obehag hos användare. Det kan bidra till att dessa användare känner sig ovälkomna eller till och med hotade av samhället. Biblioteket arbetar idag aktivt med integration och till exempel erbjuder de språkcaféer och material av mångfald. Men när biblioteket väljer att köpa in kontroversiellt material som kan anses främlingsfientligt kan det ses som att de motsäger sig själva och det demokratiska arbetet institutionen utför. Istället riskerar biblioteket att bidra till den anti-demokratiska arenan och de aktiva aktörerna inom den. Likt vad B5 poängterar så är biblioteket något som tillhör allmänheten, alla ska känna sig välkomna, vilket kan vara svårt att uppfylla om det köps in för mycket material av främlingsfientlig karaktär. Hansson (2012, s. 88) berör denna tillsynes problematik i samhället där en person eller grupps yttrande av åsikter kan sätta diverse samhällsgrupper i oro. Hansson nämner en form av politisk korrekthet som verkar inom samhället där man generellt tenderar att försöka tysta till exempel politiska diskussioner. Han skriver att dagens samhälle är av en tyst tid, där tidiga politiska konflikter som rört samhället framåt inte kan ta plats (Ibid.).

För de kontroversiella verken skulle kunna anses vara författarens rätt till yttrande- och åsiktsfrihet. Men på ett sätt kan inkluderandet av verken också ses som utnyttjade av dessa rättigheter och demokratin. Författarna använder sig av yttrande- och åsiktsfriheten för att få fram ett anti-demokratiskt budskap. De främlingsfientliga verken är skrivna från en synvinkel med ett visst budskap i åtanke. För att få rätt till en plats inom bibliotekets bestånd bör de granskas av bibliotekarierna. B4 är av åsikten att det finns skillnad på vad biblioteket köper in och budskapet biblioteket faktiskt förmedlar. B3 är likaså en av informanterna med inställningen att de kontroversiella tankarna är välkomna till samlingen ifall de är av god kvalitet. Presentationen och referensarbetet är av stor betydelse. Likväl ser B3 gärna tankar som motstrider dessa, men på bägge fronter ska det skötas grundligt. Resultatet visar att majoriteten av informanterna anser att de kontroversiella verken kan inkluderas om de mäter upp till kriterierna dessa bibliotekarier följer. Brister kvaliteten eller påverkas kriterierna av till exempel medvetet eller omedvetet (Eriksson-Zetterquist, 2012, s. 95) partiskt handlande blir inkluderandet av kontroversiella i denna tid svår.

Likt tidigare nämnt arbetar biblioteket mycket aktivt för demokrati och integration. Arbetet som syns utanför biblioteket är ett välkomnade och demokratiskt budskap. Kontroversiella hyllor eller verk är inget som vanligtvis skyltas med men den kan ha hållits i skymundan enligt B1, B4 och B5. Trots att beslutet troligtvis gjorts omedvetet argumenterar belyser Eriksson-Zetterquist (2012, s. 95) om Jepperson och argumentet att beslutet är av medveten karaktär. Informanter med kolleger tillgängliggör och skyltar troligtvis med de populära och nya verken enligt praxis. Utgår man från detta perspektivet kan det ses som ett logiskt argument att mindre populära verk hamnar i bakgrunden. B2 poängterar att om materialet finns i beståndet kan man inget säga. Via omplacering av material göms de inte, utan det krävs ett aktivt sökande.

Ifall biblioteket undanhåller de kontroversiella verken begränsar bibliotekarierna tillgången av material. Utan välgrundade argument för detta, skulle det kunna räknas som en form av censur. Det behövs en motivation bakom varför bibliotekarierna inte vill synliggöra eller exkludera materialet från samlingen (Oltmann, 2016). Våra informanter tar stöd i sina medieplaner och använder argument likt ett begränsat intresse eller budgetskalet för att motivera sitt urval. Det handlar inte om att begränsa tillgången utan snarare att värna om användarnas intresse. Det råder även en uppfattning om att ”det blir vad man gör det till”, som exempel framför både B3 och B4 argument om att det inte är bibliotekariernas uppgift att veta varför och vad materialet ska användas till när användarna lånar det. Samma resultat visade sig i Oltmanns (2016) undersökning där bibliotekarierna visar på en enighet i sin inställning vid inköp av litteratur. Bibliotekarierna där, likt våra respondenter, menade på att bibliotekarierna själva inte kan eller ska bestämma vad användarnas ska eller inte ska läsa. De har ingen kontroll över användarnas intresse. Biblioteket har ett utbildningssyfte, det ska ge tillgång till information och lärdom. Kontroversiella böcker förtärs inte enbart av sympatisörer av dessa åsikter, utan det kan finnas andra anledningar för intresse. Man kan studera och stärka sina egna motargument inför debatter, kunna ta del av ett annat perspektiv eller gå i någon annans skor. Detta innebär att även den smala litteraturen måste eller kan få plats till en viss mån, trots att den dras med svaga utlåningssiffror. Användarna ska kunna erbjudas fjärrlåning, förutsatt att det efterfrågas.

Informanterna har via intervjuerna klargjort att beståndet växer med samhället, då de säger sig se efter samhällets behov till den mån det går. Biblioteket utvecklar sitt bestånd via inköpsförslag från användare och bibliotekarier. Inköpsförslagen hjälper bibliotekarierna att få en bredare syn inför vad som önskas av samhället. Det leder till ett bredare utbud och bibliotekarierna kan undvika att köpa in material som inte kommer att läsas. B1 nämnde kortfattat de behovsanalyser de utför för att kunna kartlägga områdets användare. Genom att avvakta med inköp tills efterfrågan uppenbaras kan biblioteket undgå potentiella onödiga konflikter och investeringar. På det sättet kan de tänkas kringgå behovet att köpa in politiskt kontroversiellt material till sitt bestånd, åtminstone tillfälligt. Ett tydligt exempel genom intervjuerna är frånvaron av tidningen *Nya tider*. Intresset för tidningen har svalnat, den finns inte i informanternas bestånd och när majoriteten uttrycker sig kring tidningen visar de tecken på motvilja. Fjärrlåning är en av metoderna för att undvika att inkludera litteratur i sitt bibliotek, istället för inköp försöker man fjärrlåna det via ett annat bibliotek. Det kan ses som en handling där man valt att undanhålla visst material. Tumba bibliotek nekande rentav även fjärrlån då *Invandring och mörkläggning* stred mot deras interkulturella handlingsplan utöver den redan bristande kvaliteten (Renfors, 2017, s. 11.). Exempelvis är ytterligare en metod för att undvika konflikter är att omplacera material till magasinet.

Sådana beslut implementeras dock främst med äldre litteratur, vilka tenderas att klassas som historiska dokument. Men även en del barnlitteratur har med åren förflyttats till magasinet för att kringgå kontroverser och konflikt med användare. B2s svar angående *Tintin i Kongo* emot sin tidigare utsago kring att man ej ska gömma material, finns det så ska det vara framme. Boken, eller konnotationen till barnen, hade en effekt på eftersom hen inte tyckte det var lämpligt om *Tintin i Kongo* fanns synligt för barnen.

Vid situationer likt Charlie Hebdo-situationen (Bats, 2016) kan bibliotekens ställning som en av de neutrala positionerna kompliceras. Biblioteken ska verka för det demokratiska samhället, men majoriteten av biblioteken agerade inte under Hebdo attentatet (Ibid.). Ett flertal bibliotekarier sågs bryta denna "neutrala roll" genom att inkludera samt visa Charlie Hebdos verk i biblioteken. Bibliotekarierna tog ställning för att den fria åsiktsbildningen och yttrandefriheten stod på spel. Biblioteken fick utstå hot och vandalism för sitt ställningstagande. De icke agerande biblioteken deltog inte i rörelsen, men är det neutralitet i sig att inte handla? Var det ett medvetet val att inte agera? De agerande biblioteken och dess bibliotekarier utgick efter sina personliga värderingar och eller deras demokratiska etos. Dessa personliga värderingar och det demokratiska etoset utgår ifrån att man agerar för samhällets välmående. I detta fall de högt värderade franska slagorden: *liberté*, *égalité* och *fraternité* (frihet, jämlikhet och broderskap) (Ibid.). Likt Eriksson-Zetterquists (2012, s. 94–95) berättande om Barley och Tolberts artikel kan enskilda personer påverka det stela membranet som är institutionaliseringen och dess struktur, började de franska bibliotekarierna rörelsen genom val och handling. Bibliotekarierna handlade för att motverka terrorism och censuren, i detta fall Charlie Hebdos avbildningar av profeten Muhammed. Terrorismen hotade och motverkade den demokratiska andan och yttrandefriheten biblioteken vill bevara och främja. En situation där terrorism sätter Frankrike och närliggande länder i skräck skiljer sig markant till ett nekande av kontroversiella verk med bristande kvalitet.

Bibliotekarierna i Bats (2016) artikel kan kopplas till vad B1 uttalar sig om angående mänskliga rättigheter. Hen menar att ibland krävs det att biblioteken rör sig från neutraliteten och objektiviteten och tar ställning för demokratin. Biblioteken har trots allt ett demokratiskt uppdrag i vilket social rättvisa ingår, men urvalet ska styras av ett objektivt och neutralt förhållningssätt. Ett förhållningssätt, utan inskränkningar utifrån ideologiska, politiska eller religiösa utgångspunkter (Renfors, 2017, s. 11). Detta för att kunna bidra till kunskapsförmedling och den fria åsiktsbildningen. B1 gjorde ett aktivt val när hen vägrade köpa in *Världsmästarna*, liksom Tumba bibliotek gjorde ett aktivt val när de vägrade köpa in *Invandring och Mörkläggnin*g. Dessa val baserades på personliga värderingar, men värderingarna i sig baserades i det demokratiska etoset som biblioteket säger sig inneha för samhällets välmående. Men när är dessa handlingar legitima att ta ställning till? Enligt Gibson et al. (2017) hör inte politiska aktioner hemma på biblioteket utan biblioteket ska inta en fullkomligt neutral roll även under politiska situationer. Dock krävs det att man vågar göra ett försök till att kunna skilja på när aktioner är lämpliga eller inte. Som i Charlie Hebdo-situationen (Bats, 2016) där demokratin och ett stolt land likt Frankrike uttryckligen var i fara. Men likt Bats (2016) säger kan det vara en ny generation av bibliotekarier som vågar ta ställning. De kan ses som enskilda entreprenörer som kan förändra institutionernas gamla strukturer (Eriksson-Zetterquist, 2012, s. 93).

7.1.2 Bibliotekets etos kontra lagar

Medieplaner talar för bibliotekens mål och innehåller riktlinjer för demokratin välfärd och användarnas grundläggande rättigheter. I fallet angående Botkyrka och JO:s

ingripande efter den utförliga granskningen av boken *Invandring och mörkläggnings*, hänvisade Tumba bibliotek till de värdegrunder som fastställts inom Botkyrka kommun. Botkyrka kommun och Tumbas bibliotek följde en värderingsgrund som införts 2016 (Renfors, 2017, s. 12) där riktlinjer och en gemensam vision för Botkyrka kommun och dess bibliotek ska verka för ett mer inkluderat samhälle. Enligt JO:s ämbetsberättelser (Ibid.) kan man få inblick i den interkulturella handlingsplanen för Botkyrka kommun anges det ett förhållningssätt som ska följas av kommunen, biblioteket och dess anställda. Detta perspektiv stämmer överens med den nyinstitutionella teorin och “De tvingande krafterna”, där kommunen som en dominerande organisation “påtvingat” biblioteken att följa deras vision (Eriksson-Zetterquist, 2012, s. 79). En mentalitet med fokus på inkludering är en standard som införts på kommunnivå, vilket i detta fall biblioteket likaså följer. Visionen i den interkulturella handlingsplanen har ett fokus på omsorg och anser mångfalden vara av värde. Mångfalden är enligt Botkyrka kommuns handlingsplan en rikedom (Renfors, 2017, s. 12). Planen fastställer att biblioteken ska bortse från material som kan strida mot de mänskliga rättigheterna och värdegrunder (Ibid.). Kommunens ställningstagande ska enligt JO inte inbäddas i bibliotekariens inköpsbeslut (Ibid.). Detta ställningstagandet är i sig problematiskt eftersom det går emot de ramar och riktlinjer som biblioteken ska följa vid inköp. JO kritiserar Tumba bibliotek för att bibliotekarien refererar till otydliga värderingsgrunder, eftersom det inte är relevant när det förhindrar rätten till fri åsiktsbildning. Lagarna ärendet berör är till exempel 9 § samt 2 § och 6 § (Renfors, 2017, s. 14).

- 9 § talar om att få tillgång till litteratur utifrån användarnas behov och förutsättningar.
- 2 § säger att biblioteket ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra med kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning.
- 6 § säger att folkbiblioteken ska vara tillgängliga för alla och anpassade till användarnas behov, utbudet ska präglas av allsidighet och kvalitet (SFS 2013:801).

Ställningstagandet kan ses som en produkt av Botkyrka kommuns institutionaliserande struktur enligt den nyinstitutionella teorin. Den går emot ovannämnda bibliotekslagar i sitt ändamål för att uppnå visionen av ett alltmer inkluderande samhälle. Tumba bibliotek verkade utifrån sin handlingsplan, som präglats av Botkyrka kommuns inflytande. Den dominerande organisationen verkar nästintill tvinga biblioteket och bibliotekarierna till en anpassning för denna standard via *isomorfismen*. Bör kommunens mål vara bibliotekets? I detta fall har demokratin, yttrandefriheten, objektivitetsprincipen hamnat i underläge medans de mänskliga rättigheterna prioriterats (Renfors, 2017, s. 12). Argumentet kan göras att det finns förgivettagna antaganden, att Tumba bibliotek och bibliotekarierna är kognitivt begränsade rent handlingsmässigt och att de är en produkt av de dominerande institutionernas struktur (Eriksson-Zetterquist, 2012, s.92). Dessa förgivettagna antaganden skulle kunna kontras genom att hävda att handlingsplanen och dess ställningstagandet redan är en del av bibliotekets etos och är därför en godtagen anledning att hänvisa till.

Bibliotekarien kan ha begränsats i sitt sätt av att uppfatta verkligheten och kan därmed ha bortsett från existerande bibliotekslagar som ska följas. Likt B1 sa i sin intervju; “[...] hade de inte gjort det (hänvisat till värderingsgrunder) så trodde Hirschfeldt att då hade inte JO varit så stark i sina beslut, så man får skylla sig själv.“ JO förklarade i beslutet av sin undersökning att stadgarna som bibliotekarien hänvisades till var som sagt inte tillräckligt tydliga. “De kan inte välja bort verk som valts bort på grund av de åsikter som

kommer till uttryck i dem” (Renfors, 2017, s. 10). Detta förhållningssätt som följs kan sägas härstamma från politiken, att det skulle kunna finnas en politisk influens närvarande och ett bortseende av den fria åsiktsbildningen, yttrandefriheten, objektivitets och likabehandlingsprincipen. Om biblioteket utgår och gör ett urval utifrån dessa stadgarna motverkar de den tillförsäkrade friheten av att yttra sig och uttrycka sina tankar, åsikter och känslor i skrift. Informationsfriheten tillåter individer att ta del av upplysningar och dess yttranden.

Detta kan bli en form av censur, men JO påpekar att biblioteket inte är skyldiga användarna till att tillhandahålla material bara för att de existerar och det finns ett begär för det. JO fortsätter i sitt utlåtande att yttrande och informationsfriheten kan begränsas via lag med hänsyn till den allmänna ordningen, säkerhet och brott m.m. Men begränsningen får inte överstiga en viss gräns, flyttas gränsen av begränsningen mer än vad som är tillåtet utgör det ett hot mot den fria åsiktsbildningen (Renfors, 2017, s. 15). Det kan betyda att en brännpunkt i många situationer med problematik av denna karaktär handlar om hur man uttrycker sig och vad man hänvisar till i formella beslut.

Det drar biblioteket ut från den gråzon och neutralitet som de försöker befinna sig inom. Man skulle kunna likna det till att den neutrala punkten har förflyttats från dens tänkta mitt, vilket kan göra de indirekt partiska, medvetet eller inte. Tarango (2017, s. 10) hävdar dock att neutralitet inte kan skapas om kunskap finns. Komplikationerna som presenterats i Botkyrka och Tumba bibliotek skapar frågor kring bibliotekens egna tolkningar av lagar och medieplaner. Det kan betyda att en brännpunkt i många situationer handlar om hur man uttrycker sig i formella beslut. Men det är dags att titta närmare på vissa stadgar bibliotekarien kan hänvisa till.

7.1.3 Granskandet av den egna tolkningen av bibliotekslagen

I *Den Femte Statsmakten* ser Enarson et al. (2018) över bibliotekslagen och granskar ifall de olika bibliotekstyperna i vårt samhälle lever upp till den svenska bibliotekslagen. Under denna undersökning bidrar de endast med kommentarer och inte konkreta förslag för förbättring. De vill endast uppmärksamma områden som behöver utvecklas och vill bidra till den bredare diskussionen. Diskussioner och dialoger som bör ingå i den nationella strategin om eventuella ändringar i lagen (Enarson et al., 2018, s. 415). Enarson et al. (Ibid., s. 424) nämner 2 § i bibliotekslagen som lyder:

2§ Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning. Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt. Biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla (SFS 2013:801).

Paragrafen formulerar grunduppdraget för de samtliga allmänna bibliotekstyperna i Sverige. Vad Enarson et al. (2018, s. 424–425) poängterar är att trots förarbetet som gjorts för att kunna beskriva lagens intentioner så tydligt som möjligt, är det upp till var huvudman och lokalt utformade mål om hur lagen ska tolkas och appliceras rent praktiskt för deras bibliotek. Begreppen kan tolkas annorlunda för dess skapare, till exempel: vad räknas som kulturell verksamhet?

Dess tolkning kan dessutom variera beroende på vilken bibliotekstyp som står i fokus, eftersom det kan få folket att undra ifall alla bibliotekstyper måste kunna upprätthålla alla

lagen (Enarson et al., 2018, s. 425). Det står enligt Enarson. et al.(Ibid.) att lagen säger att de olika bibliotekstyperna inte behöver följa bibliotekets ändamål till samma utsträckning. Troligtvis kan tolkningen och den praktiska tillämpningen av lagen handla om att kommuner skiljer sig åt och dess medborgare likaså. Enarson et al. verkar peka mot att biblioteken ska kunna utforma sitt bestånd, handlings- och medieplan efter samhället de verkar inom.

Det intressanta i detta stycke är den egen skapade tolkningen av bibliotekslagen alla bibliotek tar sig ann att göra. Det kan visa hur de olika biblioteken eller informanterna skiljer sig åt. Hur de ser, uppfattar, berör och hanterar olika situationer är inte enbart erfarenhetsbaserat utan har kunnat påverkats av bibliotekens läge, deras bibliotek som institution och dess arbetsmönster. Att tolkningen av lagen ska göras av varje enskilt bibliotek väcker intresse eftersom inom diskussioner kring "Vad är kvalitet?" ska bibliotekarierna utgå från regler, mallar, olika stadgar m.m. under granskning av material, alltså urvalet. Detta för att inkludering av material ska kunna nå en viss nivå av kriterier för ett godkännande. Enligt resultatet verkar det dock inte finnas en enhetlig uppfattning om vad exakt kvalitet är. Utan det är upp till var och en av biblioteken och dess bibliotekarier att göra en personlig bedömning för varje enskilt verk. JO-uttalanden som följt av besluten som använt sig av värderingsgrunder som skäl till nekande av material säger att detta inte är en legitim anledning. En undersökning utfördes men det inkluderade inga "[...] fastställda kvalitetskriterier, riktlinjer eller rutiner för hur urvalet ska ske [...]" (Renfors, 2017, s. 15).

Enligt JO behövde Tumba bibliotek tydligare riktlinjer för hur urvalet ska ske (Renfors, 2017, s. 15). B1 berättade under intervjun att betydelsen av kvalitet saknas, vilket är problematiskt för att begreppet är enligt hen väldigt löst. Utan klara riktlinjer kan bibliotekariens arbete försvåras eftersom vad som uppfattas som kvalitet kan variera från person till person, från institution till institution. Emellertid finns argumentet att kunna vara kapabel för att kunna utföra urval med de riktlinjer som redan finns är en del av bibliotekarieprofessionen. Men en tanke som slog oss var: Om medieplanen baseras på bibliotekens egen uppfattning och tolkning av lagen, då har en redan icke-objektiv och neutral tolkning av lagen gjorts, innan bibliotekarien ens kunnat påbörja sitt urval av material vid inköp.

7.1.4 Kvalitet och kriterier

Informanterna har varit eniga angående existerande kriterier som bör nås av materialet för att kunna vara av tillräcklig hög kvalitet för inköp. Informanterna talar om att materialet ska till exempel innehålla vetenskapliga referenser, baserat på någon form av fakta och inte enbart personliga åsikter m.m. Det ska framgå tydligt vilka författarna är, om författaren verkar under pseudonym anses det som bristfälligt och mindre pålitligt. Som exempel menar B4 att det är viktigt att man ska kunna bemöta författarens synpunkter. B4 menar att författaren ej bör gömma sig bakom en pseudonym utan att författaren ska stå för vad hen skriver. Slutligen påpekar informanterna att det är viktigt att det finns neutrala, oberoende recensioner att utgå ifrån.

Informanterna anser att oberoende recensioner är nödvändiga för att kunna skapa sig en neutral uppfattning och ta ett professionellt beslut. Utan de oberoende recensionerna försvåras bibliotekariernas beslutsprocess. Däremot kan uppsökandet av de oberoende recensionerna vara tidskrävande och det är sällan kontroversiell litteratur blir omtalad i dagspressarna på ett neutralt sätt.

Recensionerna hjälper även bibliotekarierna i den vardagliga strukturen eftersom det är effektivare rent tidsmässigt att vända sig till recensioner för en överskådlig blick. Att utföra en grundlig undersökning kan vara tidskrävande. B5 berättar om svårigheterna angående denna process och hur hen ska ta ställning vid inköp och inte ska utgå från personliga värderingar. B5 har tidigare vänt sig till de neutrala recensionerna men måste nu utgå från bibliotekets medieplan samt sig själv. Problematiken som uppstår är att B5 varken kan eller vill utgå från personliga värderingar då hen anser att det inte är tillräckligt neutralt och objektivt. Kan JO-ändringarna ha utmanat bibliotekarierna i deras profession? Troligtvis inte, då en del av bibliotekariernas profession bör vara att kunna veta vilka ramar de arbetar inom. B5 nämner att hens bibliotek har tagit bort de neutrala recensionerna bibliotekarierna tidigare kunnat använda. Bibliotekschefen har i detta sammanhang, likt Eriksson-Zetterquists (2012, s. 93) entreprenörer, gjort en drastisk förändring i B5s biblioteks struktur. Efterföljderna av dessa ändringar kan ses som ett krav på att öka kompetenskraven för vad en bibliotekarie ska kunna. Ytterligare en efterföljd som B5 nämnt har var indragningen av utbildningstillfällen för bibliotekarierna. Kompetensen höjs samtidigt som medlen för att fortbilda bibliotekarien kan tyckas i somliga fall ha dragits in. Fråntar dessa ändringarna bibliotekariens kredibilitet? Nej, men en bibliotekarie kan bara veta så mycket, speciellt då folkbiblioteken har den bredaste gruppen av användare.

Enarson et al. (2018, s. 425) ifrågasätter ifall biblioteken klarar av denna kontinuerliga kompetensutveckling i ett ständigt föränderligt informationssamhälle. De menar att det kommer krävas mer resurser för den fortsatta utbildningen av bibliotekarier. Ansvaret tros läggas i händerna av landets högskolor, att en förutsättning bör vara att de borde ha tillräckligt med resurser och vetenskaplig kompetens (Enarson et al., 2018, s. 426.) Men kan de verkligen förse biblioteken med den nya kompetens som professionen ständigt kräver på grund av samhällets krav? Denna oron likt tidigare nämnt är en punkt B5 berör under intervjun. B5 ansåg att professionen lider utav de sinande utbildningstillfällena då man kontinuerligt lär sig livet ut. Utveckling sker på flera fronter, men en för snabb utveckling är inte nödvändigtvis positivt. En utveckling för en högre kompetens men färre utbildningstillfällen utan rätt resurser kan vara ett recept för misslyckande.

7.1.5 Personliga värderingar

Personliga värderingar är en brännpunkt vid inköpsprocessen trots att informanterna är eniga om att det inte bör finnas. Tanken är möjligtvis inte särskilt avvikande eftersom alla människor följer egenskapta moraler och etiker som är baserade på deras bakgrunder och erfarenheter. De personliga värdegrunderna kan vara svåra att bortse från under arbetstid. Det är lätt hänt att de kan påverka bibliotekarierna i deras arbetsroll, som till exempel angående B1 och B3s uthängningar. B1 sätter mänskliga rättigheter framför den neutrala och demokratiska rollen vilket kan ses som en personlig preferens. B3 däremot tycks var mer öppensinnad och sägs vara opartisk. B3 värdesätter yttrandefriheten och den fria åsiktsbildningen och menar att det hade varit att gå emot dessa demokratiska rättigheter om hen skulle utgå personliga värderingar. B1s och B3s beslut som orsakade uthängningen baserades på personliga värdegrunder. Det skulle kunna ses som en form av politisk aktivism eftersom bibliotekarierna medvetet tog ställning till samt nekade material utifrån personliga värderingar. Ett genomsyrande av politiken har enligt Rosenzweig (1991, s. 5–7) alltid funnits, biblioteket blev troligtvis mer demokratisk via en politisk process och inte på grund av neutrala principer. Kan politiken ha påverkat B1s och B3s beslutstagande? Liket Tumba bibliotek (Renfors, 2017, s. 15) inkorporerades och hänvisades det till felaktiga och otillräckliga riktlinjer. Besluten kan ha setts som till en

början som en del av professionen, men punkterades med bristfälliga anledningar för ett nekande.

Utifrån den aspekten kan bibliotekarierna i sitt urval anses ha följt politiken eller överordnad makt och deras krav för vad som skulle tänkas finnas i beståndet. Tolkningar kan göras som att bibliotekarierna enbart agerat inom det demokratiska etoset. Där de skyddar främst användare inom minoritetsgrupper från kränkande och främlingsfientligt material. Som B1 berättar har hans bibliotek haft individer som försökt undersöka bibliotekets bestånd genom att inspektera vilken politisk riktning beståndet lutar sig mot. B1s bibliotek fick kritik av användaren för att vara vänsterriktade och därmed partiska.

Den neutrala rollen däremot, opåverkad av politik eller personliga värderingar, handlar om att bibliotekarierna måste sätta personliga värdegrunder åt sidan. Bibliotekarierna måste väga beslut utefter det som står i de svenska lagarna samt bibliotekets egna stadgar. Dock måste bibliotekarierna tidvis ställa sig utanför det politiska etoset för att kunna kalla sig själva neutrala. Även om det förmodligen personligen kunnat kännas fel och omoraliskt för bibliotekarien.

Intervjuerna och dess informanter pekar inte mot tydliga tecken på yttre politiska influenser i deras beslutstagandet. Intervjuerna visade olika förhållningssätt till neutralitet och hur personerna i fråga tänker eller har tänkt. B5 visade en oro på grund av exkluderandet av de förut tillgängliga oberoende recensionerna. B2 var den av ett stark troende på sin egen kompetens och bedömning av vad som ansågs vara av kvalitet. B1 och B3 berättade om en likartad erfarenhet kantad av konsekvenser och resulterade i en uthängning. Medans B4 verkade nästintill förkastat det personliga då det ej ansågs lämpligt att inkludera i det professionella. B4s bibliotek var troligtvis det bibliotek med mest monetära resurser. Därför kan en attityd ha utvecklats eftersom de kan och brukar köpa in majoriteten av material, trots att det fortfarande sker ett urval. B1 poängterar konceptet i sin intervju att sann neutralitet kan uppnås om inget urval görs. Är detta sanning?

Däremot hänvisade samtliga informanter till Botkyrka kommun och Tumba bibliotek för dess politiska förhållningssätt. Om politiken sätter sin prägel i biblioteken, likt de gjort i exemplet om Tumba bibliotek, kan troligtvis biblioteket aldrig nå ett "sant" neutralt förhållningssätt. Den neutrala punkten har rört sig från mitten och utgår numera från en partisk sida. Det partiska kan grunda sig i hur beroende biblioteket är resursmässigt kopplat till kommunen de är etablerade inom. Det kan också tydas som att biblioteket styrs från alla möjliga vinklar. Hierarkin kan se ut som följande: Kommunen och politiken har makt över biblioteket till en viss grad. Därefter finner vi biblioteken i stegen. Vi anser att det finns tryck "underifrån", i detta fall samhället, som tydligast kan ses inom folkbiblioteket. Trycket "underifrån" stärks via bibliotekets etos eftersom likt informanterna för vår undersökning hävdade ett flertal gånger verkar biblioteket för folket. Tarango (2017) och Eriksson-Zetterquist (2012) skriver genomgående om makt och maktförhållanden. I denna betydelse kan biblioteket ses som underordnad en högre makt, kommunen, samtidigt som de är överordnade och underordnade folket som de verkar för. Underordnade för det etos de har fastställt. Därmed kan det ena ses som institutionellt och det andra vad vi kan uppfatta som något egenskapat. Tarango (2017) och Gibson et al. (2017) forskar kring den maktstruktur, position och påverkan biblioteket skulle kunna ha på användarna via vad de presenterar utåt för folket. I Tumbas fall skulle man kunna likna till en kedjereaktion som började från kommun till bibliotek och vidare till användare.

Enarson et al. (2018, s. 425) diskuterade den enskilda tolkningen av lagen som görs enskilt av vart bibliotek vid skapandet av deras handlings och medieplan. Troligtvis är det främst av tanken att folkbiblioteken kan utforma deras planer i den mån de kan efter området de är en del av. Men vi kan se en *isomorfism* och generell praxis i spel kring hur biblioteken och deras bibliotekarier handlar. Vi ställde oss själva frågan om denna praxis dels är för att inge tanken av att biblioteket får en del "spelrum att leka med" i bestämmandet?

7.2 Metoddiskussion

Undersökningen baseras på semistrukturerade intervjuer. Eftersom frågorna har varit kopplade till bibliotekets inställning till kontroversiellt media har våra respondenter agerat som representanter för deras bibliotek. Vi ville ta del av deras personliga tankar, åsikter och erfarenheter och självfallet deras biblioteks handlingsmönster. Den semistrukturerade intervjumetoden tillät oss att ställa både frågor kring biblioteket som helhet. Samtidigt lät metoden oss även kunna gå djupare in på det personliga förhållandet via specificerade frågor. Semistrukturerade intervjuer tillät oss att skapa en avslappnad miljö där informanterna förhoppningsvis kände sig trygga och kunde tala fritt. Informanterna kunde tendera att börja besvara den ställda intervjufrågan men kom sedan av sig. Via anteckningar av ord och meningar med hjälp av en dator kunde vi leda tillbaka informanterna om vi kände de kommit av sig från ämnet.

En del frågor vävdes ihop via liknande svar och information vilket har lett till att upprepningar har skett då informanterna har återgett samma information ett flertal gånger. När det skett valde vi att låta informanterna prata relativt fritt och till punkt för att inte avbryta flödet. Den semistrukturerade intervjumetoden har kunnat göra oss anpassningsbara till de enskilda intervjupersonerna och ställa sonderande frågor för att komma åt information. Under vissa frågor med en informant använde vi oss av *Tystnad* som Kvale & Brinkmann (2014, s. 177) nämner. Genom tystnaden och användandet av uttrycket 'mm' kunde man ge informanten chansen till att ge ytterligare svar man inte räknat med.

En ostrukturerad intervjumetod hade kunnat leda till att vi som intervjuare kunnat förlorat kontrollen över samtalen. Samtalen hade blivit för fria och vi hade kunnat gå miste om det väsentliga eftersom informanten kan fördjupa sig i för oss irrelevanta ämnen. Vi är av tanken att en strukturerad intervjumetod hade likaså kunnat leda till att vi skulle gått miste om information. I en strukturerad intervju hade vi inte haft tillgängligheten att ställa följdfrågor, risken för att intervjun hade blivit stel och opersonligt hade varit hög. Vilket hade kunnat leda till att informanterna fått svårt för avslappning och otrygga med att dela med sig av troligtvis känslig information.

Informanterna har även bidragit till olika mycket information, vilket har resulterat i mer utsagor från somliga informanter och mindre från andra. Vi har försökt göra ett urval för att få fram allas röster i studien. Intervjuerna spelades in som därefter transkriberades. Inspelningen har överlag fungerat bra, det har dock förekommit prassel och bakgrundsljud vid enstaka tillfällen. Allteftersom tog vi lärdom av intervjuerna och la märke till problematik kring var mikrofonen hade kunnat placeras för bäst resultat. För det mesta krävdes det ett flertal genomlysningar för att tyda informanternas utsagor.

I de fall ord har kommit bort blev vissa meningar problematiska att tyda och viktig information kan ha försumrats. Kritiken mot vårt val av metod kan summeras till att

intervjuer och dess transkriberingar kan ta avsevärt lång tid med risk för försummad information.

7.3 Teoridiskussion

Nyinstitutionell teori passade vår undersökning ytterst väl under analysens gång av informanternas uttalanden, efter de setts över i både text och tal. Efter varje intervju som fullföljts insåg vi mönster kunde tydas i informanternas svar. Via teorin kunde vi se mönster av de stadgar som institutioner följer eller påtvingas att följa genom till exempel *tvingande krafter* (Eriksson-Zetterquist, 2012, s. 79). Det skymtades en *isomorfism* likt den nyinstitutionella teorin talar om, eftersom man kunde tyda mönster i informanternas svar. Exempelvis nämnde de alla samma kontroversiella verk i alla intervjuer när vi frågade efter exempel på kontroversiell litteratur. Likt hur man kan tyda *isomorfism* genom att de mönster som informanterna delade visar på att de baseras på godkända, lyckade och liknande strukturer (Ibid.). Teorin visade oss att bibliotekarierna kan liknas till att vara en produkt som formats av deras bibliotek. Teorin pekar mot att bibliotekarier var enskilda personer inom en större organisation som agerat mot den institutionella struktur de tror sig följt. Teorin kunde till exempel visa att personerna ännu inte hade habitualiserats (Eriksson-Zetterquist, 2012, s. 16) inom organisationen.

Genom organisationernas inövade vardagliga arbetsförhållande och strukturer kan plötsliga förändringar drabba anställda, vissa mer än andra. Vilket uppkom i våra intervjuer. För trots att majoriteten är ok med förändringar betyder det emellertid inte att alla anställda är det. Biblioteket förhåller sig till stadgar och värderingar från till exempel kommunen och utifrån biblioteket, samtidigt som de ska ha i åtanke att de grundläggande rättigheterna kring fri åsiktsbildning och yttrandefrihet inte bör hindras. Teorin kan peka ut tvingande förändringar på grund av tillgänglighet eller förändring av monetära resurser. Vilket var ett ämne av brännpunkt för biblioteken. Antagligen därför det blev en del av standarden att hänvisa till att biblioteket inte har pengar för ett visst inköp.

Teorin kom till god användning då den passar in på vår problemformulering. Efter varje intervju lade vi märke till likheter och mönster. Vi därmed kunde samla våra intryck och funderingar. Vi har inte upptäckt större brister med användandet av denna teori, enligt oss gav det en god inblick i hur organisationer och dess institutioner kan samverka.

7.4 Slutsats

7.4.1 Hur förhåller sig bibliotekarierna neutralt till inköp av politiskt kontroversiell media?

Det neutrala förhållningssättet visar sig genom ett inkluderande av material. Biblioteket ska eftersträva ett brett bestånd, vilket betyder att även material som förespråkar de mer smälare åsikter ska köpas in. Det nämns att denna litteratur är viktig då den bidrar till den demokratiska diskussionen. Biblioteket ska även verka för yttrandefrihet och fri åsiktsbildning. Det neutrala förhållningssättet visar sig genom bibliotekariernas åsikter om att de inte kan styra över låntagarnas intresse. De menar att det finns flera anledningar till varför ett verk lånas och att det inte är deras ensak att veta varför. Bibliotekarierna försöker efter bästa förmåga för att köpa in utefter användarens önskemål. Litteratur som är av intresse för användarna värderas högt och man försöker köpa in den om möjligt. Samlingen växer med användaren. Dock påpekas det att om enbart användarna hade fått bestämma hade bibliotekets bestånd sett otroligt annorlunda ut. Bibliotekarierna måste kunna hänvisa till bibliotekets budget eller stadgar och verkligheten är att majoriteten av bibliotek kan inte köpa allt. Ett urval måste ske, men bibliotekarierna kan inte tänja

gränserna för vad som kan anses vara för främlingsfientligt eller kontroversiellt för att neka material.

Det finns en oro kring hur man ska erhålla en neutral ställning i beslutsfattandet och detta urval under inköpsprocessen. Informanter har hänvisat till användandet av oberoende och tillsynes neutrala recensioner som senare fråntagits. Bibliotekarier som arbetar i team kan vända sig till kolleger och vid särskilda fall till bibliotekschefen. Studien har visat att risken finns för att bibliotekarier kan bli uthängda online. Främst för om de står för och uttrycker sig på ett sätt där de kan uppfattas som att de utgår ifrån personliga värderingar. En neutral hållning innebär avstånd från politiska agendor och personliga värderingar, en separation av det personliga och det professionella. De ska kunna forma ett objektivi synsätt vid inköp. Bibliotekarierna måste vara sakliga och fokusera på innehållet av böckerna under granskningen för att avgöra om det ska nekas eller inte.

7.4.2 Hur förhåller sig biblioteket till inköp och urval av politiskt kontroversiell media som går emot bibliotekets demokratiska etos?

För inköp av kontroversiell media finns det kriterier och stadgar som biblioteket följer. Det är viktigt att material som köps in är av hög eller godkänd kvalitet. Enligt informanterna innebär kvalitet att det ska finnas vetenskapliga referenser och det ska tydligt framgå vem författaren är. Verk som till exempel har en avsaknad av vetenskapliga referenser och som tycks baseras på personliga åsikter nekas inköp då de inte uppfyller kvalitetsmåten. Det påpekas även av informanterna att material som är för propagandistisk, pornografiskt eller rasistiskt nekas inköp. Bibliotekets medieplaner visar på en avgränsning till denna sortens material och som bibliotekarien kan ta stöd av i sitt beslutstagande. Material har nekats för att det varit inaktuellt. Undantag görs dock för dokument som anses ha ett historiskt värde, dessa historiska dokument magasinerats oftast. Det händer även att litteratur omplaceras, som till exempel *Lilla hjärtat är en mullvad! – Nä, en penguin!* och *Tintin i Kongo*.

Det kontroversiella materialet är överlag inget som biblioteket skyltar med om det inte är aktuellt. Utan oftast är det användarens initiativ att aktivt leta efter materialet. De verk som lär bli omtalade har oftast en lång reservationskö vid utgivning. Vilket resulterar i att det blir svårt att skylta utan tillgängliga exemplar på biblioteket. Det råder en konsensus om att det är skillnad på materialet som finns i beståndet och vad biblioteket står för. Biblioteket köper in all sorts material, men det betyder inte att bibliotekarierna själva håller med om allting som införskaffas. Men eftersom biblioteket har användare av skildrade åsikter och intresse krävs det att biblioteket har ett omfattande sortiment. Rätten till den fria åsiktsbildningen- och yttrandefriheten är en brännpunkt och huvudsaken är att materialet finns i beståndet för de som är intresserade.

Individuella bedömningar görs för de kontroversiella titlarna då det krävs att de granskas för sig själva för att se om de uppfyller kriterierna för inköp. Studien visar exempel på att trots granskning av verk har det lyckats uppstått ett förbiseende. Ett exempel på detta är en av våra informanter som råkat köpa in ett verk som vid noggrannare granskning, vid ett senare skede, visat sig vara fylld med rasistiska stycken. Mänskliga faktorer kan förekomma.

Studien visar att bibliotekarier använder sig av neutrala och oberoende recensioner som bistånd om de kan för att kunna rättfärdiga sina beslut. Bibliotekarien kan få en överskådlig uppfattning om boken som inte utgår från bibliotekariens personliga värderingar. Populariteten av ett verk kan påverka inköpsbeslutet. Desto mer omtalat ett

verk är desto fler recensioner finns det att tillgå. Bibliotekarierna kan då forma sig en opinion med hjälp av dagstidningar. Dagstidningarnas recensioner är inte alltid neutrala men de kan komma till nytta. Utgivaren bakom verken spelar roll. Det påpekas att för det mesta ges den kontroversiella litteraturen ut av mindre förlag eller är egenutgivna. De mindre förlagen känns mindre pålitliga än de större förlagen enligt informanterna. De större förlagen tenderar att ha ett bra omdöme och är mer pålitliga medan de mindre erkända förlagen inte besitter samma goda rykte.

7.4.3 Hur förhåller sig biblioteket till spänningen mellan det neutrala och det politiska etoset?

Utifrån tidigare material är det tydligt att informanter förespråkar intellektuell frihet, liksom bibliotekarierna i Oltmanns (2016) undersökning. Informanterna är eniga om att material bör finnas tillgängligt och att politiskt kontroversiell litteratur måste kunna ha en plats på biblioteket. Den kontroversiella litteraturen är viktig för att biblioteket ska kunna uppfylla sitt demokratiska etos. Det demokratiska etoset förespråkar ett inkluderande av olika material, åsikter och användargrupper.

Resultatet av undersökningen visar på att informanterna innehar en liknande uppfattning angående den neutrala rollen. Inköps- och urvalsprocessen ser likartad ut i dagsläget, men undersökningen visar att det tidigare funnits olikheter vid hantering av politiskt kontroversiellt material. Två av informanterna fick negativa konsekvenser efter hur de uttryckt sig i kontakt med användare angående inköpsförslag. Trots att de vid den tidpunkt tro sig följa det demokratiska etoset tog de personliga värderingarna över. De har sedan dess lärt sig av sina misstag och följer nu de riktlinjer som biblioteket innehar. Informanter berättade om att "sann neutralitet" skulle kunna nås genom att köpa in allt, men det ansågs inte realistiskt. Informanter har gett exempel på neutrala svar liksom "stram budget", men att det inte alltid går att hänvisa till detta. Svaren måste innehålla sakliga skäl till varför inköp ska nekas. Men man kan inte ständigt sätta allas välmående främst, och biblioteket kan därför ha ett större fokus på att uppfylla andra delar inom det demokratiska etoset. Exempel för detta skulle kunna vara yttrandefriheten och rätten till den fria åsiktsbildningen.

Icke-neutrala bibliotekarier kan ses som politiska aktivister då deras beslut är baserat på ett medvetet aktivt val. Det aktiva valet görs med en politisk agenda i åtanke eftersom de väljer att prioritera exempelvis det inkluderande etoset och de prioriterade grupperna biblioteket värnar om. Om det inte var enligt en politisk agenda, visar teorin till att biblioteken och dess bibliotekariers beslut kan ha blivit påverkade av en institutionalisering. Institutionaliseringen kan ha minskat antal möjliga val som kan göras. De institutionaliserade biblioteken har prioriterat den inkluderande strukturen som till exempel kommunens handlingsplan lagt fram. Biblioteken kan ha påtvingats hänvisa till den i beslutsprocessen av bibliotekens inköp av material. Besluten skulle också kunna påverkas av folket, då behovet av ett mer inkluderande perspektiv skulle kunna prioriteras. Handlandet kan påverka användarna som är på andra sidan av myntet av inkluderingen och den politiska korrektheten. Denna grupp kan känna att deras sida, det invandrarkritiska, tystas.

Argument kan göras att bibliotek och dess bestånd kan tysta "andra sidor" och förhindrar möjligheten till diskurs. Men studien visar att granskningar sker och inkluderar dessa "andra sidor" om de är av god kvalitet. Folkbiblioteket verkar för många samhällsgrupper, det har många behov att tillgodose och enligt studien kan detta vara mödosamt. För att bibliotekarien ska kunna bedöma ett verks kvalitet ska detta göras med ett neutralt och

objektivt förhållningssätt under granskning av material. Bibliotekarierna ska kunna hänvisa till de lagar och riktlinjer de följer för sina inköpsbeslut. Mänskliga faktorer bör räknas med.

Likt vi hittills konstaterat finns det många ramar och grupper som biblioteket måste förhålla sig till. Biblioteken och dess bibliotekarier måste kunna frigöra sig från de potentiella tyglarna under urvals- och inköpsprocessen. Hur biblioteket och dess bibliotekarier navigerar och uttrycker sig inom och använder sig av dessa ramar är essentiellt för bibliotekets överlevnad och legitimitet.

8 Förslag på framtida forskning

Vår undersökning har enbart täckt en liten andel av Sveriges folkbibliotek, en undersökning av större skala skulle vara av intresse. Med fler röster inom professionen hade man kunnat skapa en tydligare helhetsbild och det hade kunnat ge en bättre inblick i hur de olika biblioteken och dess bibliotekarier resonerar.

Vår studie är avgränsad till material ämnat för vuxna. Trots det nämnde våra informanter även exempel av böcker som omplacerats från barnavdelningen till andra delar av biblioteket på grund av anklagelser av rasistiskt innehåll. De tog upp problematik och diskussioner som uppkommit kring dessa böcker samt motivationen bakom omplaceringarna. Det vuxna perspektivet på barnböcker är en del av Margareta Rönnerberg (2013) undersökning i sin bok *Lilla hjärtat är en mullvad! – Nä, en penguin!*. Dock har hon främst fokuserat på barnboksfiguren Lilla hjärtat och kontroverserna kring de rasistiska och stereotypiska avbildningarna av mörkhyade som Lilla hjärtat sägs representera. Vi tänker oss att det hade varit spännande att utvidga detta med en närmare undersökning på barnböcker och hur bibliotekarierna inom barnavdelningen resonerar kring den sortens kontroverser.

Ytterligare ett intressant ämne som kunnat undersökas vidare är hur forskningsbibliotek resonerar kring politiskt kontroversiella verk. Det är extra viktigt för forskningsbiblioteken att upprätthålla en hög nivå på facklitteratur. Hur ställer de sig till kontroversiell litteratur?

Respondenterna i vår undersökning poängterade bland annat att pålitliga vetenskapliga referenser var ett måste för att ett verk ska köpas in. Verket gav även extra trovärdighet beroende på författarens bakgrund, som exempel poängterades Tino Sanandajis koppling till Ekonomihögskolan i Stockholm och Karl-Olov Arnstbergs koppling till Lunds universitet. Därför är det av intresse att se hur forskningsbiblioteken ser på dessa verk. Använder de sig av liknande kriterier? Vad krävs för att forskningslitteratur ska köpas in för forskningsbibliotek? Påverkas forskningsbiblioteken av användarnas påtryckningar och efterfrågan i liknande grad som folkbiblioteken? Hur ser de på neutralitetsbegreppet? Detta är frågor som hade varit intressanta att undersöka.

Respondenterna belyste förlagens trovärdighet, de menade på att de större förlagen känns mer pålitliga än de mindre. Lester Asheim skriver om förlagen i sin artikel *Not censorship but selection*, där han menar att förlagen bakom verket inte bör påverka bibliotekariernas beslut (Asheim, 1953). Dock kan denna artikel anses föråldrad då den är från 1950-talet. Intervjuerna gav oss exempel där författaren själv uppmärksammat biblioteken om sitt nya verk. Det har fört oss mot tankarna och ökat intresset kring hur mycket förlag med specifika och eller kontroversiella ståndpunkter kan påverka biblioteken och dess bibliotekarier? Är situationen likt Asheim (1953) skriver att förlagens politiska ståndpunkt egentligen inte bör påverka besluten? Och varför är det så att de stora förlagen inte tycks vilja ge ut de kontroversiella verken? Hur påverkar detta bibliotekets bestånd? Hade det ansetts mer "okej" att köpa in politiskt kontroversiellt material om större och mer erkända förlag representerat dem?

Respondenterna i vår undersökning har pratat om och nämnt kvalitetsbegreppet där frågan ställts: vad är egentligen kvalitet? Forskningen kring kvalitetsbegreppet har väckt intresse. Genom att utföra en studie om vad kvalitet innebär och definieras för bibliotekarier hade man kunnat sammanställa dessa kriterier och skapa en enhetlig bild om vad begreppet egentligen innebär. Detta då studien visar resultat på att en bättre, om

möjligt, enhetlig bild och riktlinjer. Riktlinjer som nämnts förutom bibliotekslagen och medieplaner har varit Johan Hirschfeldts riktlinjer. Skulle det kunna motverka den enskilda uppfattningen om vad kvalitet genom att implementera Johan Hirschfeldts riktlinjer? Det blir åtminstone en början.

Situationerna kring Botkyrka, Ekerö och Falköpings bibliotek kan ha haft en stark påverkan på hur inköpsbesluten sker idag. Det skulle kunna vara av intresse att inkludera fler workshops för bibliotekarier där diskussioner av denna karaktär kan diskuteras. Informanterna säger att JO skärpte till reglerna med sitt utlåtande kring inköpsprocessen. Studien visar problematik kring prioriteringen och anvisandet till främjandet samt skyddandet av mångfalden och de minoritetsgrupperna i samhället. Frågan vart gränsen kan eller bör dras kan ses som diffus och relativ. Bibliotekarierna bör skolas mer inom hur de ska förhålla sig inom lagarna och hur de uttrycker sig i sina beslut och vad de använder som anledning till att neka ett inköpsförslag. Är anledningen legitim nog?

Sammanfattning

Biblioteken ställs idag inför svåra beslut kring inköp av politiskt kontroversiell media. Dessa beslut kan skapa kontroverser och medföra negativa konsekvenser för bibliotekarierna, biblioteket och potentiellt dess användare. Biblioteket har ett demokratiskt etos de följer, där inkludering och rätten till kunskap står i centrum. Institutionen ska ta hänsyn till sina prioriterade grupper samtidigt som den i sitt bestånd ska inkludera åsikter som kan gå emot dessa grupper. Bibliotekarierna ska kunna vara neutrala i sin professionella roll och ställa sina personliga värderingar åt sidan. Men angående inköps- och urvalsprocessen av politiskt kontroversiellt material kan det uppstå interna diskussioner om hanteringen av denna sortens material. Intervjuerna har visat att inköpsbeslut har lett till externa konflikter med användare och negativa konsekvenser där till exempel bibliotekarier har fått utstå hot och hat av missnöjda användare.

Syftet med undersökningen är att belysa hur folkbibliotek balanserar rollen som neutral informationsförmedlare för fri opinionsbildning och institutionens politiska demokratiska etos i sitt urval och inköspraktik kring kontroversiell och i synnerhet kring främlingsfientlig media. Studien är baserad på semistrukturerade intervjuer och fem bibliotekarier från fem olika folkbibliotek i södra Sverige har intervjuats. Folkbiblioteken är utvalda utefter ett bekvämlighetsurval och alla intervjuerna har genomförts i fysiska möten. Resultatet är utformat efter informanternas svar och följs av en analys. För att analysera svaren har en innehållsanalys använts med utgångspunkt ur den nyinstitutionella teorin. I analysen besvarar vi våra två delfrågor:

- Hur förhåller sig bibliotekarierna neutralt till inköp av politiskt kontroversiell media?
- Hur förhåller sig biblioteket till inköp och urval av politiskt kontroversiell media som går emot bibliotekets demokratiska etos?

Slutligen följs analysen av en diskussion där den tredje och därmed huvudfrågan diskuteras och besvaras:

- Hur förhåller sig biblioteket till spänningen mellan det neutrala och det politiska etoset?

Resultatet och analysen av studien har visat att den neutrala hållningen gentemot politiskt kontroversiellt material visar sig i bibliotekariernas inkluderande attityd gentemot material. Tecken på *isomorfism*, organisationer som följer samma mönster, kan tydas under undersökningens gång. En medveten eller omedveten påtvingad institutionalisering av lyckade mönster har kunnat tydas. Informanterna är enade om att material ska finnas tillgängligt och erbjuds den ena sidan av diskussionen ska man tillgängliggöra den andra. Det framkom en uppfattning av bibliotekarierna är överens att de inte har någon skyldighet av att veta varför särskilt material lånas ut. Biblioteken och dess bibliotekarier ska under inköpsprocessen och granskning av material inte påverkas av politiska agendor eller influeras av yttre makter. Inköps- och urvalsprocessen ska utgå från ett neutralt och objektivt förhållningssätt där kvalitet står i fokus. Beslut ska inte baseras på personliga värderingar utan ska istället baseras på medieplaner samt övriga stadgar och riktlinjer. Genom inköpsförslag tar man användarnas önskemål i beaktning och på så sätt kan man uppfylla det lokala samhällets behov. Inköpsförslagen hjälper även biblioteket att uppnå en bredd i beståndet. Gällande den politiskt kontroversiella litteraturen är det viktigt att stadgarna följs.

Det finns kriterier som litteraturen måste uppfylla för att köpas in. Kriterierna skiftar från bibliotek till bibliotek men det finns en generell uppfattning kring kriterierna.

Trots informanternas ovilja kring viss litteratur är de alla enade om att politiskt kontroversiell litteratur har en plats i bibliotekets bestånd. Skillnad görs på bibliotekets bestånd och vilket budskap biblioteket aktivt förmedlar. Besluten för inköpen av politiskt kontroversiella verk kan vara komplicerade. Men med hjälp av recensioner som anses neutrala kan bibliotekarierna nå en form av objektiv och neutral uppfattning av verket i fråga. Avsaknaden av dessa recensioner har medfört komplikationer för bibliotekarierna. Granskning av material är tidskrävande. Skillnader kan göras om det politiska kontroversiella verket i fråga anses ha ett historiskt värde. Vid beslutsfattandet kan bibliotekarien hänvisa till medieplanen ifall materialet är för rasistiskt och går emot det demokratiska etoset.

Slutligen visar diskussionen att informanternas är eniga på de flesta grunder. Personliga värderingar ska ställas åt sidan under beslut men det är svårt nått. Studien påvisar potentiella maktförhållande, där biblioteket kan vara undergivna dominerande organisationer. Studien samt intervjuerna hänvisar till exempel till situationer där bibliotek har följt kommunens handlingsplan. Biblioteken i fråga implementerade kommunernas inkluderande vision och åsikter i bibliotekets inköpsprocess. Trots en god granskning hänvisade bibliotekarien till den interkulturella handlingsplanen vilket enligt Justitie Ombudet var felaktigt. Biblioteket fick stor kritik eftersom det enligt JO tånjde på de godkända gränserna och gick emot yttrandefriheten och objektivitetsprincipen. Biblioteken har inte enbart blivit påverkad av större organisationer, utan möter även påtryckningar från sina olika användargrupper. Studien belyser den utmaning som bibliotekarien möter i samband med inköpsbeslut av politiskt kontroversiellt material. Bibliotekarien ska kunna navigera och uttrycka sig korrekt inom och enligt de ramar som satts inom samt utanför organisationen.

Referenser

Intervjuer

Intervju 1 - B1, 2018-04-18

Intervju 2 - B2, 2018-05-02

Intervju 3 - B3, 2018-04-19

Intervju 4 - B4, 2018-04-20

Intervju 5 - B5, 2018-05-02

Adelai, A. (2017, 14 mars). Bibliotek utsatta för hot och hat. *SVT Nyheter*. Hämtad 2019-02-13 från: <https://www.svt.se/kultur/bibliotek-utsatta-for-hot-och-hat>

Andersson, M. (2016, 1 Februari). "Inte er kvinna" – tillsammans står de upp mot rasismen." Hämtad 2018-08-11 från <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/1kxQvB/inte-er-kvinna--tillsammans-star-de-upp-mot-rasismen>

Aquilonius, A. (2017, 10 januari). JO prövar fjärrlåne-nej. *Biblioteksbladet*. Hämtad 2019-02-13 från: <http://biblioteksbladet.se/jo-provar-fjarrlane-nej/>

Asheim, L. (1953). Not Censorship But Selection American Library Association, May 29, 2007

Atlestam, I., Brunnström, A., & Myhre, R. (2011). *Collection development for immigrants - what to purchase, and why? Findings in Gothenburg, Sweden*. *IFLA Journal*, 37(1), 69–79. Doi: 10.1177/0340035210397308

Bats, R. (2016). Libraries after Charlie: From Neutrality to Action. *Library Trends*, 65(2), 128-142. Doi: 10.1353/lib.2016.0026

Bibliotekslag (SFS 2013:801) Hämtad 2019-02-14 från Riksdagens webbplats: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/bibliotekslag-2013801_sfs-2013-801

Croneborg, M. (Red.). (2017, 28 juni) Kritik mot Kultur- och fritidsnämnden i Botkyrka kommun för att Tumba bibliotek handlagt framställningar om att få låna två böcker på ett sätt som står i strid med bibliotekslagen och 1 kap. 9 § regeringsformen. Hämtad 2019-02-13 från: <https://www.altinget.se/rssitem.aspx?id=77070>

Engman, A. (2017, 1 juli). Bibliotek vägrade bok av Julia Caesar - kritiserar av JO. *SVT Nyheter*. Hämtad 2019-02-13 från: <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vast/bibliotek-vagrade-bok-av-julia-caesar-kritiserar-av-jo>

Eriksson-Zetterquist, U. (2012). *Institutionell teori idéer, moden, förändring*. Johanneshov: TPB.

Gibson, A. N., Chancellor, R. L., Cooke, N. A., Park Dahlen, S., Lee, S. A., Shorish, Y. L. (2017). Libraries on the frontlines: Neutrality and social justice. *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal*, 36(8), start 751- slut 766. Doi: 10.1108/EDI-11-2016-0100

Gorman, M. (2000). *Our enduring values: librarianship in the 21st century*. Chicago: American Library Association.

- Hansson, J. (2012). *Folkets bibliotek?: texter i urval 1994-2012*. Lund: BTJ förlag.
- Jones Johnson, N. (2018, 18 maj). Efter JO-besuten. *Biblioteksbladet*. Hämtad 2019-02-13 från: <http://biblioteksbladet.se/redaktionellt/efter-jo-besluten/>
- Jones, N. (2012). *Försök att förstå: Folkbibliotek, rasism och platsens politik*. Lund: BTJ Förlag.
- Kungliga biblioteket. Nationell biblioteksstrategi (2018). *Den femte statsmakten: bibliotekens roll för demokrati, utbildning, tillgänglighet och digitalisering*. (Nytryck). [Stockholm]: Kungliga biblioteket, Nationell biblioteksstrategi.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (3. [rev.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Kvarnsell, J. (2017, 20 september). Hotad på jobbet. *Biblioteksbladet*. Hämtad 2019-02-13 från: <http://biblioteksbladet.se/hotad-pa-jobbet/>
- Kudo, P. (2017, 8 juli). JO: Kommuner kan inte vägra lån av främlingsfientliga böcker. Hämtad 2019-02-13 från: <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6734516>
- Larsson, G. (2005). *The impact of global conflicts on local contexts: Muslims in Sweden after 9/11— the rise of Islamophobia, or new possibilities?*, *Islam and Christian-Muslim Relations*, 16(1), 29-42. DOI: 10.1080/0959641052000313228
- Leckie, G., Given, L., Buschman, J., & Ebrary, Inc. (2010). *Critical theory for library and information science exploring the social from across the disciplines*. Santa Barbara, Calif.: Libraries Unlimited.
- Lewis, A. M. (Red.). (2008). *Questioning library neutrality: essays from Progressive librarian*. Duluth, Minn.: Library Juice Press.
- Oltmann, S. (2016). Public Librarians' Views on Collection Development and Censorship. *Collection Management*, 41(1), 23-44. Doi:10.1080/01462679.2015.1117998
- Regeringen. (2018). *Strategi för en stark demokrati-främja, förankra, försvara*. Hämtad från: <https://www.regeringen.se/informationsmaterial/2018/06/strategi-for-en-stark-demokrati--framja-forankra-forsvara/>
- Renfors, C. (2017). Kritik mot Kultur- och fritidsnämnden i Botkyrka kommun för att Tumba bibliotek handlagt framställningar om att få låna två böcker på ett sätt som står i strid med bibliotekslagen och 1 kap. 9 § regeringsformen (Dnr 2654-2016)
- Rönberg, M. (2013). *"Lilla hjärtat är en mullvad"- "Nä, penguin!": en studie av kontroversen kring Stina Wirséns filmfigur*. Visby: Filmförlaget Margareta Rönberg.

Schlesselman-Tarango, G. (2017). How Cute! Race, Gender, and Neutrality in Libraries. *Partnership: The Canadian Journal of Library and Information Practice and Research*, 12(1), 1-18. Doi: 10.21083/partnership.v12i1.3850

Teoduresco, A. (2017, 20 februari) Teodorescu: Censur hör inte hemma på biblioteken. *Göteborgs-Posten* [GP]. Hämtad 2018-08-12 från: <http://www.gp.se/ledare/teodorescu-censur-h%C3%B6r-inte-hemma-p%C3%A5-biblioteken-1.4165434>

Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer* (4., [omarb.] uppl., ed.). Lund: Studentlitteratur.

Wildemuth, B.M. (Red.). (2017). *Applications of social research methods to questions in information and library science*. Johanneshov: MTM.

Bilagor

Bilaga 1 Brev

Hejsan!

Vi är två blivande bibliotekarier, vid namn Sebastian och Matilda, vi går sista året på Linnéuniversitetet i Växjö och skriver just nu vår kandidatuppsats. Den handlar främst om medieinköp och besluten bakom t.ex. kontroversiellt material och resultaten av dessa beslut med fokus på prioriterade grupper som svenskar med annat modersmål än svenska. Även hur biblioteket förhåller sig till sitt demokratiska uppdrag och den neutrala rollen som de erhållit.

Vi undrar ifall vi skulle kunna få kontakt med en inköpsansvarig som vi kan intervjua. Vi tänker oss främst om ni har någon som oftast stött på/hanterat kontroversiellt material. Intervjun kommer att vara anonym. De som kommer få tillgång till intervjun är vi och vår handledare, svaren kommer analyseras och sedan presenteras i arbetet.

Vi tänker oss att vi behöver åtminstone en timme av personens tid för att kunna göra intervjun. Vi skulle gärna vilja göra det så snart som möjligt, helst nästa vecka.

Tack på förhand!

/Sebastian Syrjäläinen och Matilda Runnerstam

Bilaga 2: Intervjuguide

1. Berätta om dina arbetsuppgifter/roll och erfarenheter (hur länge har du arbetat som bibliotekarie)?
2. Hur sker urvalet av medieinköp?
  - Är de en lång process?
  - Krävs det interna diskussioner?
  - Vad är det som gör att ni köper in vissa böcker?
3. Händer det att ni köper in kontroversiellt material som kan anses invandrarkritisk?
  - Exempel på sådant material?
  - Hur ofta?
  - Hur ser processen ut för det?
  - Hur ställer sig biblioteket till sådana frågor?
  - Vad är det som gör att ni väljer att köpa in just den litteraturen men inte andra liknande?
  - Påverkas ni av förlagens beslut/åsikter kring material?
  - Om ja, hur mycket? Varför?
4. Hur gör ni om invandrarkritiskt material efterfrågas? (Litteratur som kan skapa problematik för vissa grupper i samhället/tar upp tabu ämnen?).
  - Hur tas beslutet?
  - Vem bestämmer?
5. Finns det kriterier ni följer för inköp av kontroversiellt material som kan anses invandrarkritiskt?
  - Vilka?
  - Vem bestämmer dessa kriterier?
  - Andra saker som är viktiga att tänka på när man köper in kontroversiellt/politiskt material?
6. Vad är viktigt att tänka på angående påtryckningar/önskemål gällande invandrarkritiskt material? Kan du ge några exempel?
  - På vilket sätt ser ni märker ni dessa påtryckningar/önskemål? /Hur visar de sig?
7. Hur ställer ni er till böcker som till exempel *Massutmaning*?
  - Har liknande situationer uppstått tidigare?

- Har liknande situationer uppstått tidigare? Om ja, hur hanterade ni det då? Kan ni ge några exempel?
- Varför tog ni just det beslutet? / Hur kom ni fram till det beslutet?
- Har ni i åtanke hur böcker som *Massutmaning* kan påverka en av bibliotekets prioriterade grupper? / Hur de kan uppfattas av de med andra modersmål än svenska?

8. Hur bedömer man vilka verk som är likvärdiga varandra, kan ersätta varandra?

9. Hur tänker ni kring beslut av inköp av material där ni försöker uppfylla den demokratiska rollen, den fria åsiktsbildningen, men som ni också vet har/kan ha negativa konsekvenser för bibliotekets prioriterade grupper och därmed strider mot bibliotekets etos?

- Kan ni ge exempel på konsekvenser som ni har upplevt efter att ha införskaffat sådant material?
- Har ni någon gång ångrat valet av inköp av viss media? Om ja, hur hanterade ni situationen? / Vad gjorde ni då?
- Har tidigare kontroversiell media blivit godkänd/inköpt vid ett senare skede?
- Varför? /Vad gjorde att ni valde att köpa in den i efterhand?
- Kan ni ge exempel på sådan litteratur?
- Testkör ni först?

10. Hur ställer ni er till den neutrala roll som biblioteken har inom sitt demokratiska uppdrag?

11. Har ni några övriga kommentarer eller råd?

Tack för er tid! / Tack för oss.